

TRADITIONAL AND WILD:
A fenntartható, közép-európai
vadon termő növények
gyűjtéséhez kötődő
hagyományok felélesztése

Készítette:

Kristina Rodina, Anastasiya Timoshyna,
Andreja Smolej, Darijan Krpan,
Elena Zupanc, Németh Éva,
Gabriela Ruzickova, Malgorzata
Draganik, Szántai József, Radácsi Péter,
Stanislav Novák, Szegedi Szilárd

**A TANULMÁNYT PUBLIKÁLTA
A TRAFFIC ÉS A WWF
MAGYARORSZÁG**

EUROPEAN UNION
EUROPEAN REGIONAL
DEVELOPMENT FUND

A tanulmány publikálása a 'Traditional and wild' projekt támogatásával
valósult meg. A kivitelezést a Central Europe Program segítette, az
Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával.

Traditional and wild

WWF

TRAFFIC
the wildlife trade monitoring network

Kiadta a TRAFFIC és a WWF Magyarország

© 2014 TRAFFIC és WWF Magyarország

Minden jog fenntartva.

Az alábbi publikáció teljes tartalma szerzői jogvédelem alatt áll és másolása engedélyköteles.

A teljes dokumentum vagy annak részleteinek felhasználása esetén is fel kell tüntetni a TRAFFIC és a WWF Magyarország szervezetét, mint a szerzői jog tulajdonosát.

A publikációban olvasható szerzői vélemények nem feltétlenül tükrözik a TRAFFIC, a WWF Magyarország vagy az IUCN nézeteit. A publikációban megjelölt földrajzi egységekre vonatkozó tartalmak nem tükrözik a TRAFFIC vagy bármelyik azt támogató szervezet véleményét jelen tanulmányban szereplő országok jogi státuszáról, hatóságairól, területéről, illetve határainak korlátozásáról.

A TRAFFIC szerzői jogvédelem alatt álló Bejegyzett Védjegy, mely a WWF tulajdona. A TRAFFIC a WWF és az IUCN stratégiai szövetsége.

Ajánlott hivatkozás:

*Rodina, K.; Timoshyna, A.; Smolej, A.; Krpan D.; Zupanc E.; Németh E.; Ruzickova G., Gáspár G.; Szántai J.; Draganik M.; Radácsi P.; Novák S.; és Szegedi S. (2014). **A fenntartható, közép-európai vadon termő növények gyűjtéséhez kötődő hagyományok felélesztése.***

TRAFFIC és WWF Magyarország

ISBN 978-1-85850-365-3

Előlap kép:

Közönséges boróka *Juniperus communis*

A fényképért köszönet illeti:

Budapest Corvinus Egyetem / Radácsi Péter

TRADITIONAL AND WILD:

A FENNTARTHATÓ, KÖZÉP-EURÓPAI VADON TERMŐ NÖVÉNYEK GYŰJTÉSÉHEZ KÖTŐDŐ HAGYOMÁNYOK FELÉLESZTÉSE

Összeállította: Kristina Rodina, Anastasiya Timoshyna, Andreja Smolej, Darijan Krpan, Elena Zupanc, Németh Éva, Gabriela Ruzickova, Gáspár Gergő, Szántai József, Małgorzata Draganik, Radácsi Péter, Stanislav Novák, Szegedi Szilárd.

www.traditionalandwild.eu

Projektmenedzsment találkozó a szlovéniai Kozjansko és Dravinjsko térségben (Fotó: Radácsi Péter)

TARTALOMJEGYZÉK

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	5
RÖVIDÍTÉSEK	5
ÁTTEKINTŐ	6
BEVEZETÉS	7
HÁTTÉR	7
MÓDSZERTANI ALAPOK	8
Nemzeteket átölelő megközelítés	8
Nemzeteket átölelő modell	9
Kísérleti területek	10
A vadon termő növények fenntartható gyűjtésének fontossága	10
A PROJEKT STRATÉGIAI EREDMÉNYEI	11
Nemzeteket átölelő stratégiák és eszközök kialakítása	11
Nemzeteket átölelő modell alkalmazása a kísérleti területeken	14
PROJEKT EREDMÉNYEK	18
Kísérleti terület 1: Felső-Kiskunság - Magyarország	18
Kísérleti terület 2: Ormánság - Magyarország	21
Kísérleti terület 3: Podkarpackie tartomány - Lengyelország	24
Kísérleti terület 4: Kozjansko és Dravinjsko térség - Szlovénia	27
Kísérleti terület 5: Észak-Primorska térség - Szlovénia	30
Kísérleti terület 6: Dél-Morávia - Csehország	33
KÖVETKEZTETÉSEK ÉS TANULSÁGOK	37
Általános tanulságok	36
Tanulságok a projektben részt vett partnerországokban	37
Csehország	37
Magyarország	37
Lengyelország	38
Szlovénia	38
JAVASLATOK	39

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A projektkivitelezés sikeressége a nemzetközi, országokon és régiókon átívelő, az érintett országokban és régiókban élő számtalan ember interdiszciplináris szaktudásának, támogatásának és együttműködésének köszönhető. A TRAFFIC és a WWF Magyarország hálójukat fejezik ki támogatásukért és elkötelezettségükért.

A projekt szerzőin túl köszönet illeti azon kollégákat, akik jelentős mértékben hozzájárultak a projekt és a beszámoló kivitelezéséhez: Mile Orsolya (Kiskunsági Nemzeti Park, Magyarország); Szilágyi Szabolcs (egyéni vállalkozó); Kasza Gyula (Alimentis Kft.); Zora Daije (AMAPSEEC); Josef Brinkman (Traditional Medicinals Inc., USA); Eleanor Goold (szövegírás); Thomas Osborn, Willow Outhwaite, Thomasina Oldfield, Bryony Morgan, Richard Thomas, és Julie Gray (TRAFFIC); Czesława Trąba, Paweł Wolański, és Krzysztof Rogut (Rzeszówi Egyetem); Jacek Bardan (Kolbuszowai Nyitott Múzeum); Marietta Pohl (Baranya Megyei Önkormányzat); Brezovics Jenő (Drávakeresztúr Község Önkormányzata); Pfeifer Szokolyné Gabriella (Kémes Község Önkormányzata); Dr. Papp Nóra (PTE Farmakognózia Tanszék); Gedő Ibolya (Ormánság Alapítvány); Salamon Balázs (Ős-Dráva Programiroda); Helényi Nagypálné Katalin (Rozmaring Fűszerkert); Simon Éva (VM DASZK, Sellyei Mezőgazdasági Szakképző Iskolája és Kollégiuma); Schmidt József (Schmidt und Co. Gyógy-és Fűszernövény Kereskedelmi Kft.); Kovács János (Szaporca Község Önkormányzata); Dr. Rideg Lászlóné (Szociális Háló Egyesület); Janko Rode, Ph.D (külsős szakértő); Staška Buser, prof. (külsős szakértő); Etno-Eko Egyesület.

A „Traditional and wild” projekt online eszközkészletének kialakításában vállalt áldozatos munkájáért köszönet illeti Rodrigo Ribeiro (Perverte.me) és Antonio de Carvalhot (The WOW Conspiracy). A kiváló minőségű fotókért külön köszönet Radácsi Péternek (Budapesti Corvinus Egyetem) és Małgorzata Draganiknak („Pro Carpathia”).

A TRAFFIC köszönettel tartozik a Rufford Alapítványnak a publikációs folyamatokban nyújtott segítségéért.

Különösképpen hálával tartozunk a Central Europe Programnak, az Európai Regionális Fejlesztési Alapnak, amelyek a projekt pénzügyi alapjának biztosításában meghatározó szerepet töltek be.

RÖVIDÍTÉSEK

AMAPSEEC	Association for Medicinal and Aromatic Plants of Southeast European Countries
EU	Európai Unió
ERDF	Az Egyesült Nemzetek Élelmezési és Mezőgazdasági Alapítványa
FAO	Európai Regionális Fejlesztési Alap
FELGA	Felső-Kiskunsági Gazdaságfejlesztő Alapítvány
GACP	Good Agricultural and Collection Practices – Jó mezőgazdasági és gyűjtési gyakorlat
KE	Közép-Európa
KNP	Kiskunsági Nemzeti Park
MAPs	Gyógy- és aromanövények
NGOs	Non-profit Szervezetek
SMEs	Kis- és középvállalkozások
SWOT	Erőségek, Gyengeségek, Lehetőségek, Veszélyek

ÁTTEKINTŐ

Közép-Európa már az ókor óta fontos lelőhelye a gyógy-, kulináris- és aroma növényeknek. Jelenleg körülbelül 2000 vadon termő növényfaj kereskedelméről beszélhetünk, amelyeknek 60-70 százaléka Közép-Európában őshonos. Ezen növények 90 százaléka a mai napig a vadonban lelhető fel.

A XX. század közepétől egészen napjainkig a vadon termő növények felhasználására és a bennük rejlő értékre vonatkozó hagyományos tudás a városiasodás, a földtulajdonlás változásai és a folyamatosan átalakuló életstílus miatt elveszni látszik. Napjainkban a vadon termő növények betakarítása bizonyos esetekben nem fenntartható módon valósul meg és ez hosszútávon jelentős bevétel kiesést okoz a gyűjtők számára, akik eleve egy kiszolgáltatottabb társadalmi rétegből kerülnek ki.

Ez a tanulmány a *”Traditional and wild: Promoting traditional collection and use of wild plants to reduce social and economic disparities in Central Europe”* projektet mutatja be, amely 9 szervezet és négy ország – Magyarország, Csehország, Szlovénia és Lengyelország – részvételével valósult meg. A projekt célja a hasznosítható, vadon termő növények begyűjtésére és feldolgozására vonatkozó kulturális örökség védelme, illetve a fenntartható felhasználásra vonatkozó hagyományokon alapuló tudás ápolása a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok körében; különös figyelmet szentelve az Európa vidéki területein élő roma etnikai népességre, az idősebb korosztályra és a nőkre. A projekt az Európai Unió (EU) CENTRAL EUROPE PROGRAMJÁN (CE) keresztül valósult meg az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERDF) társfinanszírozásában.

A projekt részeként kialakításra került egy nemzeteket átölelő modell, amely a társadalom peremére sodort csoportok támogatását célozza a vadon termő növények gyűjtésébe történő bevonásukkal. Ez magában foglalja a szükséges információkhoz való hozzájutás biztosítását, segítve ezen értékes növényfajok gyűjtésébe, feldolgozásába és forgalmazásába történő bekapcsolódást. A modell olyan célcsoportokat vizsgált, amelyek körében megélhetési szükséglet az ehhez kapcsolódó készségek elsajátítása, vagy legalábbis, ahol a bevétel rövid távú kiegészülése a vadon termő növények betakarításának köszönhetően realizálódik. A modellt hat kísérleti területen tesztelték, amelyeket a projekt fényében választottak ki. A modell megvalósításával a projekt olyan új menedzsment-technikák bemutatását hozta magával, amelyek nem csak a hátrányos helyzetű csoportok bevételeinek növelésében elengedhetetlenek, de a népesség körében fellelhető, hosszú távú társadalmi feszültségek enyhülését is elősegítik.

A projekt bizonyította, hogy a nemzeteket átölelő modell nem csak a közép-európai térségben, hanem azon túl is alkalmazható. Ezen kívül hozzájárult a célcsoportok helyi kapacitásának növeléséhez, hogy hosszú távon is hatékonyan vegyenek részt a regionális és a lokális gazdaságban.

A projekt a FairWild Standard alkalmazásával jelentős szerepet vállalt abban, hogy a kísérleti területeken a vadon termő növények gyűjtése és felhasználása fenntartható módon történjen. Mindemellett a projekt keretein belül létrehozott transznacionális eszközök és stratégiák kifejlesztésével elősegítette a vadon termő növények begyűjtésére és feldolgozására vonatkozó kulturális hagyományok védelmét és a tradicionális tudás és szakértelem fenntartható felhasználásának ápolását a közép-európai mezőgazdasági területek (KE) kiszolgáltatottabb társadalmi státuszú csoportjainak körében.

¹A KE Alkalmazási Kézikönyv alapján, a Central Europe Program 2007-2013 nyolc tagállam (Csehország, Németország, Olaszország, Magyarország, Ausztria, Lengyelország, Szlovénia, Szlovákia) együttműködésére épül. A Central Europe Program keretében minden projektnek egy olyan problémára kell megoldást keresnie, amely nem oldható meg egy állam vagy régió hatáskörén belül. Gyakorlatilag minden projekt lényege egy közös ügy feltérképezése, azt bizonyítva, hogy a nemzeteket átölelő megközelítés sokkal innovatívabb és hatékonyabb megoldásokhoz vezet.

A „Traditional and wild” projekt keretein belül létrehozott **Nemzeteket átölelő modell** hozzájárult a területi kohézió erősítéséhez, a belső integráció elősegítéséhez és Közép-Európa versenyképességének erősítéséhez. A Nemzeteket átölelő modell olyan mindennapi, általános problémákat és kérdéseket vizsgál, mint az új menedzsment technikák bevezetése, amely nem csak a kiszolgáltatottabb társadalmi helyzetű csoportok bevételeinek növelésében játszanak fontos szerepet, hanem a társadalmi feszültségeket is enyhítik

BEVEZETÉS

Ez a tanulmány általánosan bemutatja a *“Traditional and wild: Promoting traditional collection and use of wild plants to reduce social and economic disparities in Central Europe”* projektet, mely az Európai Unió (EU) Central Europe programján (CE) keresztül valósult meg az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERDF) társfinanszírozásában. A projekt jól bizonyítja, hogy a nemzeteket átölelő megközelítés hatékony eszköz a vadon termő növények betakarítási és feldolgozási folyamatára vonatkozó kulturális örökség védelme során, illetve az erre vonatkozó tudás fenntartható felhasználásának szempontjából, a közép-európai hátrányos helyzetűek körében.

A Háttér fejezet a projekt történetéről és kezdeteiről tartalmaz információkat. A logikai alapvetés és módszertan részletezése megelőzi a projekt stratégiai eredményeinek tárgyalását, amit a kivitelezési tapasztalatokat tartalmazó kísérleti területekre vonatkozó beszámoló követ. Az általános projekteredmények, mind országspecifikus- mind általános szinten, a tanulmány későbbi részeiben kerülnek bemutatásra. A tanulmány a későbbi hasonló projektek kivitelezésére vonatkozó tanácsokat a sikeres eredmények és a tanulságok levonása után taglalja, a konklúzió során.

Ez a beszámoló elsősorban azért jött létre, hogy jól alkalmazható legyen a környezeti non-profit kormányzati szervezetek (NGOs), a gyógy- és aromanövényekkel kapcsolatos vállalkozások (MAPs), releváns kutatások és egyéb akadémiai intézmények számára. Mindemellett hasznosítható más, az adott kísérleti területeken élő és működő egyéb közösségek és érdekelt partnerek számára is. Köszönhetően az alkalmazott nemzeteket átölelő modellnek, a projekt remélhetőleg hozzájárul majd a vadon termő növények gyűjtéséhez és felhasználásához kötődő hagyományok felélesztéséhez, illetve Közép-Európa mezőgazdasági területein élő hátrányos helyzetű társadalmi csoportok életszínvonalának javulásához.

HÁTTÉR

Közép-Európa már az ókor óta fontos forrása a gyógy-, kulináris- és aroma növényeknek. Az 1800-as évek második felétől kezdve a gyógy- és aromanövények beszerzése a mellékjövedelem igen jelentős forrásává nőtte ki magát, amely különösen fontosnak bizonyult bizonyos kiszolgáltatottabb társadalmi helyzetű és marginalizált csoportok esetében, mint például a nők, az idősebbek és az etnikai kisebbségek. Jelenleg körülbelül 2000 vadon élő növényfaj kereskedelméről beszélhetünk, amelyeknek 60-70 százaléka a KE-i régió területén őshonos. Ezen növények 90 százaléka mai napig a vadonban lelhető fel.

A XX. század közepétől egészen napjainkig a vadon termő növények felhasználására és a bennük rejlő értékre vonatkozó hagyományos tudás a városiasodás, a földtulajdonlás változásai és a folyamatosan átalakuló életstílus miatt elveszni látszik. Napjainkban a vadon termő növények betakarítása bizonyos esetekben nem fenntartható módon valósul meg és ez hosszútávon jelentős bevétel kiesést okoz a gyűjtők számára, akik eleve egy kiszolgáltatottabb társadalmi rétegből kerülnek ki.

A fent említett tényezők kezelésének érdekében a TRAFFIC és a WWF Magyarország összesen nyolc, magyar, cseh, szlovén és lengyel szervezettel együttműködve elindította a *“Traditional and wild: Promoting traditional collection and use of wild plants to reduce social and economic disparities in Central Europe”* elnevezésű projektet.

1 Lange, D. (1998). Európai Gyógyászati- és Aromanövények: felhasználásuk, kereskedelmük és raktározásuk. TRAFFIC International, Cambridge, Egyesült Királyság.

PARTNEREK

- PRO CARPATHIA Podkarpackie
Tartomány Fejlesztési és Népszerűsítési Egyesülete
- WWF Magyarország/TRAFFIC
- Kunadacs Önkormányzata
- Dél-Dunántúli Regionális Forrásközpont Szolgáltató Nonprofit Kft.
- Kozjansko Fejlesztési Ügynökség
- BIT Planota Alapítvány
- Mendel Egyetem, Brno
- A dél-morvaországi Brno Régió Regionális Agrárkamara
- Budapesti Corvinus Egyetem

A legfőbb célkitűzések között szerepelt a hagyományos betakarítási technikákra és a gyógy-és aromanövények felhasználására vonatkozó történelmi tudás eltűnésének megelőzése, illetve a Közép-Európa vidéki részein élő hátrányosabb helyzetű csoportok életkörülményeinek javítása.

A projekt partnerei között megtalálható több akadémikus intézmény, helyi hatóság, kereskedelmi kamara, illetve nonprofit szervezet is, melyek széleskörű szaktudása lehetővé tette a projekt céljainak sikeres megvalósítását.

A projekt 2011 májusában indult és 2014 áprilisáig tartott, az alábbi célkitűzéseket tartalmazta:

- A hasznos vadon termő növények gyűjtéséhez és feldolgozásához kapcsolódó kulturális örökség védelme, az erre vonatkozó tudás fenntartható használatának ápolása: különös tekintettel a romákra, az idős korosztályra, a nőkre és Közép-Európa vidéki területeire.
- Egy olyan irányadó modell alkalmazása, amely társadalmilag és kulturálisan elfogadható, gazdaságilag megalapozott, illetve környezeti szempontból alkalmazható a vadon termő növények gyűjtésére, feldolgozására és felhasználására vonatkozóan.

MÓDSZERTANI ALAPOK

A projektpartnerek mind felismerték a saját területükre is vonatkozó hagyományokon alapuló tudás és szakértelem hiányának problémáját, illetve a tényt, hogy a vadon termő növények gyűjtésének és felhasználásának kulturális öröksége és gyakorlata eltűnőben van. Mindemellett tisztában voltak a vidéken tapasztalható jelentős mértékű munkanélküliséggel (különösképpen a marginalizált csoportok esetében) és a vadon termő növények nem fenntartható gyűjtéséhez – mint például túlgyűjtés, környezetkárosító gyűjtési módok - , kötődő problémákkal.

A projekt a határokon túlmutató problémát egy nemzeteken átívelő megközelítéssel kezelte, melynek célja volt egy, a különböző társadalmi és gazdasági háttérre alapul vevő, vadon termő növények gyűjtésére vonatkozó átfogó módszertan kialakítása az érintett országokban.

NEMZETEKET ÁTÖLELŐ MEGKÖZELÍTÉS

A projektet életre hívó cél megvalósításához elengedhetetlen volt egy nemzeteken átívelő együttműködés kialakítása az eredmények elérése és a tevékenységek lebonyolítása során. A nemzeteket átölelő projekt szükségességét igazoló tényezők az alábbiak voltak:

- Hasonló vidékfejlesztési problémák, magas fokú városi migráció (a központokba) és munkanélküliség minden résztvevő ország esetében.
- Közösen elismert igény a kulturális tradíciók és a természeti erőforrások megőrzésének népszerűsítésére a fiatalabb generáció körében.
- A korlátozott munkavállalási lehetőségekkel bíró, tanulatlan etnikai kisebbségek számában jelentkező növekedés, és a szegénység terjedésének növekvő veszélye a vidéki térségekben.
- A vadon termő növények kereskedelme, hozzáférhetősége, hagyományos és jelenlegi felhasználása minden résztvevő ország esetében hasonló.
- A jogi és intézményi szabályozásokban (illetve ezek végrehajtásában) fellelhető hasonlóság a kiválasztott közép-európai országokban.
- A nemzeteket átölelő megközelítés elősegíti a pozitív tapasztalatok széleskörű terjedését a régióon belül.
- A problémák közös megoldása erősíti a régió egységességét.

NEMZETEKET ÁTÖLELŐ MODELL

A partnerség által kialakított nemzeteket átölelő modell segítséget nyújt a marginalizált csoportok számára a vadon termő növények gyűjtése révén. Ez magában foglalja a szükséges információkhoz való hozzájutás biztosítását, segítve ezen értékes növényfajok gyűjtésébe, feldolgozásába és forgalmazásába történő bekapcsolódást. A modell célcsoportjába tartoznak mindazok, akik számára a növények gyűjtése jelenti az egyetlen bevételi forrást, illetve azon társadalmi rétegek is, akik a megszerzett információk segítségével kiegészítő jövedelemforráshoz kívánnak jutni. Két olyan főbb lépésről beszélhetünk, amelyek a modell kialakításának jegyében kerültek megvalósításra, nevezetesen:

- 1. Modell kidolgozás.** Egy olyan modell kialakítása, amely keresztezi a marginalizált csoportok számára elérhető gazdasági lehetőségeket, illetve az értékes, vadon termő növények fenntartható gyűjtésének módszertanát. A modell kialakításánál az alábbi szempontokat vették figyelembe:
 - A célcsoportok társadalmi-gazdasági és kulturális profiljainak stratégiai elemzése, helyzetük mélyreható megértésének jegyében.
 - Kapacitásnövelő stratégia kialakítása a célcsoportok körében.
 - Kézikönyvek és képzési modellek fejlesztése.
 - A vadon termő növényfajokra vonatkozó adatgyűjtés, elemzés, valamint egy, a kulturális tradíciókra vonatkozó felmérés a gyűjtésre, feldolgozási technikákra és felhasználási területekre vonatkozóan.
- 2. A modell alkalmazása.** A négy érintett ország hat kísérleti területén a marginalizált emberek körében az alábbi tevékenységek által:
 - A termékek piacainak beazonosítása.
 - Képzési kurzusok lebonyolítása.
 - Bemutató terek (beruházások) létrehozása.
 - Mintatermékek kialakítása.
 - Vadon termő növények fenntartható gyűjtésének kidolgozása.

KÍSÉRLETI TERÜLETEK

A transznacionális modell tesztelésére hat kísérleti területen került sor, név szerint:

- Felső-Kiskunság régió, Magyarország
- Ormánság régió, Magyarország
- Podkarpacie Voivodeship, Kolbuszow Plateau, Lengyelország
- Kozjansko és Dravinjsko térség, Szlovénia
- Észak Primorska térség, Szlovénia
- Dél-Morávia, Csehország.

E modell alkalmazásával a projekt olyan új problémakezelési, ún. management technikákat mutat majd be, amelyek elengedhetetlenek nem csak a hátrányosabb társadalmi helyzetű csoportok bevétel generalálásának tekintetében, de az általánosságban fellelhető társadalmi feszültségek hosszú távú enyhítésében is. A modell a projekt vége után is elérhető lesz a közép-európai régió belül, valamint azon túl is.

A VADON TERMŐ NÖVÉNYEK FENNTARTHATÓ GYŰJTÉSÉNEK FONTOSSÁGA

A vadon termő növények gyűjtése nagyban hozzájárulhat a helyi közösségek életkörülményeinek javításához - például bevételnövelés területén - miközben az élelem egyik fontos forrásaként, gyógyszerek összetevőjeként és egyéb területek fontos szereplőjeként is jelen van. Azt is fontos azonban megállapítani, hogy ahol a vadonból történő gyűjtés megszokott, ott ez a fenntarthatóság és a méltányos kereskedelem elvein alapul, biztosítva és ösztönözve így a vadon termő növényfajok hosszú távú túlélését, illetve az ehhez a tevékenységhez kötődő hagyományok fennmaradását. A projekt részeként a TRAFFIC és a WWF Magyarország a FairWild Standard alkalmazását mutatta be a projekt kísérleti területeire vonatkozóan, így biztosítva a vadon termő növények fenntartható kereskedelmét és gyűjtését. A TRAFFIC egyike volt azon szervezeteknek, amelyek résztvettek a FairWild Standard elveinek megfogalmazásában, támogatva annak használatát a FairWild Alapítvánnyal való együttműködés során.

Banjsice, Észak-Primorska (Fotó: Palona Pavlin)

FAIRWILD STANDARD: PODSTATA UDRŽITELNÉHO VOLNÉHO SBĚRU A POCTIVÉHO OBCHODU V PROJEKTU "TRADITIONAL AND WILD"

A „Traditional and wild” projekten belül biztosítja a fenntartható gyűjtés és méltányos kereskedelem alapelveinek megvalósulását a vadon termő növények esetében.

A FairWild Standard: 2.0 verzió alkalmazása mindazon folyamatokra kiterjed, melyek demonstrálni hivatottak elköteleződésüket a vadon termő növények fenntartható gyűjtése, a társadalmi felelősségvállalás és a tisztességes kereskedelmi gyakorlat iránt. A FairWild Standard alapvető célkitűzése a vadon termő növényfajok élőhelyének hosszú távú megőrzése, így biztosítva a gyűjtés folyamatos lehetőségét és a nagyobb hasznot a gyűjtők számára. A leírás figyelembe veszi a helyi szokásokat és a kulturális hátteret is. A FairWild Standard használata hozzájárul azon kezdeményezésekhez, amelyek nem csak a fenntartható gyűjtési folyamatokhoz és a természetes élőhelyek megóvásához járulnak hozzá, hanem a gyűjtés szociális vonatkozásaira és a korrekt munkafeltételek biztosítására is kitérnek.

A projekt kivitelezésének elején, a TRAFFIC és a WWF Magyarország más partnerekkel együttműködve véglegesítette a vadon termő növények fenntartható gyűjtésének alapelveit (a FairWild Standardot alapul véve). Ezeket az elveket később minden résztvevő nemzet nyelvére lefordították, így felhasználhatóvá váltak a helyi képzések során. Ezen elvek jól alkalmazhatóak egymástól eltérő környezeti erőforrás-kezelési technikák esetében is, a kritériumok jól kidolgozott listájával alátámasztottak, amelyek a FairWild Standard részét képezik, így alkalmazásuk minden vadon termő növény gyűjtése során javasolt.

A vadon termő növények gyűjtésére vonatkozó „Traditional and wild” alapelvek a következők: fenntarthatósági tényezők a következők:

- A vadon termő növények élőhelyének megőrzése.
- A kedvezőtlen környezeti behatások elleni védelem.
- A hatályos jogszabályok, rendeletek és egyezmények figyelembe vétele.
- A helyi szokásjogok és haszonszerzési jogok tiszteletben tartása.
- A gyűjtők és felvásárlók közötti tisztességes szerződéses jogviszony elősegítése.
- A gyermekmunka korlátozása a vadon termő növények gyűjtésekor.
- A gyűjtők és szervezeteik számára különböző juttatások biztosítása.
- A gyűjtők számára tisztességes munkakörülmények biztosítása.
- Felelős vezetési-irányítási gyakorlat bevezetése.
- Felelős üzleti gyakorlat bevezetése.
- A vásárlók iránti elkötelezettség biztosítása.

A stratégiai projekteredmények a vadon termő növények fenntartható gyűjtésének biztosítására vonatkozóan az alábbi fejezetben olvashatóak.

A PROJEKT STRATÉGIAI EREDMÉNYEI

A projekt időtartama alatt számos kulcsfontosságú projekteredményt értünk el, amelyek hozzájárultak a projekt átfogó céljainak megvalósulásához. Ezek az eredmények főként a nemzeteket átölelő eszközök és stratégiák kifejlesztésében váltak hasznossá, fontos szerepet játszva az európai marginalizált csoportok körében jellemző negatív társadalmi és demográfiai változások kivédésében.

NEMZETEKET ÁTÖLELŐ STRATÉGIÁK ÉS ESZKÖZÖK KIALAKÍTÁSA

TÁRSADALMI-GAZDASÁGI ELEMZÉS

A projekt megvalósításának első évében a „Traditional and wild” projekt partnersége egy átfogó, a vizsgált térségekben élő célcsoportra vonatkozó társadalmi-gazdasági elemzést valósított meg.

Az elemzés hat vizsgált térségre vonatkozott és a következő eredményekkel zárult:

- A demográfiai adatok alapján növekedés tapasztalható az átlagéletkor tekintetében a vizsgált térségek területén.
- Az iskolázottság szintje alacsonyabb nemzeti átlaggal összehasonlítva.
- A vadon termő növények gyűjtésére vonatkozóan különbségek lelhetők fel a vidéki lakosság elköteleződésében. Azokon a területeken, ahol a hagyományok jobban fennmaradtak, a helyi lakosok sokkal nagyobb lelkesedéssel fordulnak a vadon termő növények felé, könnyebben szerveződnek kisebb csoportokba, szervezetekbe.
- A helyi hatóságok és kormányzati erők erőteljesebb bevonására van szükség a helyi közösségek szintjén, így segítve a vadon termő növények begyűjtésének tevékenységét ezeken a területeken.
- A projekt területekre vonatkozó etnikai csoportokat feldolgozó térkép alapján a legnagyobb roma kisebbség Gilvánfa falvában, az Ormánságban található (71%-a teljes népességnek).

Roma kisebbség egyik képviselője az Ormánságban, Magyarország (Fotó: Petroviczné Takács Rózsa)

KAPACITÁSNÖVELŐ STRATÉGIA

A projekt egy másik, stratégiai eredményeképpen született meg a „Kapacitásnövelő stratégia”, amely azt feltételezi, hogy a növények felhasználásra vonatkozó regionális, kulturális hagyományok újjáélesztése és fenntartása hozzájárul a közösségek és azok tevékenységeinek erősítéséhez. A stratégia kidolgozásakor azon eredményeket vették alapul, melyek arról a hat kísérleti területről származtak, amelyek mind érintettek voltak a társadalmi és demográfiai változásokból adódó negatív hatások megtapasztalásában és a vadon termő növények gyűjtésére vonatkozó hagyományok elévülésében. A kapacitásnövelő stratégia részeként SWOT analízis (Erősségek, Gyengeségek, Lehetőségek, Veszélyek) készült, amely az alábbi eredményeket hozta:

ERŐSSÉGEK

- Vadon termő növényekben gazdag élőhelyek a régióban
- Gazdag kulturális és népi hagyományok
- Nagyarányú peremvidéki népesség, amely munkalehetőséget és jövedelemforrás kiegészítési lehetőségeket keres
- Megfelelő lehetőségek a környezettudatos növénytermesztés kialakítására
- Elismert, helyben készült termékek vadon termő növényi összetevőkkel
- Alacsony ingatlanárak
- Regionális civil szervezetek erős hálózata

GYENGESÉGEK

- Peremvidéki elnéptelenedés
- A vadon termő növények gyűjtésére és feldolgozására vonatkozó hagyományos tudás elévülése
- A földtulajdonlás változásai
- Megterhelő fizikai munka (pl. vadon termő növények begyűjtése)
- A gyűjtést végzők alacsony iskolázottsága
- Kevésbé kidolgozott szabályozás
- A vadon termő növények iránti kereslet ingadozása
- Vállalkozói kezdeményezések hiánya a vidéki területeken

LEHETŐSÉGEK

- Relatív alacsony befektetési tőkeszükséglet
- Független és rugalmas munkarend
- Törekvés a vadon termő növények gyűjtésére vonatkozó tudás életben tartására
- Fokozott érdeklődés a helyi, vadon termő növényekből készült termékek iránt
- Jó bevételi forrás a kiszolgáltatottabb és gazdaságilag marginalizált társadalmi csoportok számára
- A megújuló természetes energiaforrások kihasználása
- A vadon termő növényi összetevőket tartalmazó helyi termékek piacának fejlődése
- A helyi termelőkkel kiépített hálózat fejlesztése

VESZÉLYEK

- Gyenge motiváció a vadon termő növények gyűjtési tevékenységébe történő bekapcsolódásra
- Az együttműködés alacsony szintje
- A vadon termő növények gyűjtéséhez kapcsolódó munkafolyamatok alulfizetése
- A pénzügyi források megteremtésének bonyolultsága
- Az importált, vadon termő növényi összetevőket tartalmazó termékek alacsony ára
- Az új szabályozások bevezetésére és a lehetőségek kiaknázására adott késedelmes hatósági reakció
- Kielezett versenyhelyzet a hasonló piacokkal

KÉPZÉSANYAGOK

A képzési anyagok kialakítása a vizsgált területeken alkalmazott nemzeteket átölelő modell egyik alapvető eleme volt. 2012-ben a partnerkapcsolaton keresztül létrejött a „Képzési anyagok a vadon termő növények gyűjtésére és felhasználására vonatkozóan, a vállalkozói készségek kialakításával és foglalkoztatási lehetőségek biztosításával”.

Általánosságban elmondható, hogy a képzés célja az volt, hogy demonstrálja a közép-európai vadon termő növények gyűjtésének és azok helyi közösségekben való felhasználásának fontosságát, továbbá, hogy hozzájáruljon a résztvevők szükséges vállalkozói és marketing eszköztárának fejlesztéséhez, amelyek fontosak a foglalkoztatási lehetőségek javításának és a lehetséges mellékbevételek biztosításának területén.

A képzés ezen anyagaiban benne foglaltatott egy, a fenntartható vadon termő növények gyűjtésére vonatkozó elveket taglaló képzési kurzus is, a FairWild Standardot alapul véve, amelyet a TRAFFIC és a WWF Magyarország állított össze. A kurzus tartalmazott egy rövid összefoglalót is a közép-európai gyógynövényekről, a vadon termő növények gyűjtésére vonatkozó korrekt gyakorlat főbb elveiről (ennek alapja a GACP rendszer – azaz a Jó mezőgazdasági és gyűjtési gyakorlat), a vadon termő növények fenntartható gyűjtésének alapelveiről (a FairWild Standard alapján), taglalta a főbb gyűjtésre vonatkozó irányelveket és instrukciókat, valamint foglalkozott a növényi anyagok begyűjtés előtti és utáni kezelésével. A kurzus továbbá tartalmazott olyan gyakorlati tanácsokat is, melyek a résztvevő országokban segítséget nyújtanak ahhoz, hogy a vadon termő növények gyűjtése fenntarthatóvá váljon.

A képzés anyaga nemzeti és helyi szakértők támogatásával került összeállításra és négy résztvevő ország nyelvén érhető el, beleértve a roma nyelvet is. A képzésanyagok a projekt során résztvevő országokban széleskörűen alkalmazhatóak, online ingyen elérhetőek, és ingyen szerint CD-n is hozzáférhetőek.

„TRADITIONAL AND WILD” ESZKÖZTÁR

A „Traditional and wild” online eszköztár, amely a vadon élő gyógy-és aromanövények különböző forrásainak széles skáláját tartalmazza, a TRAFFIC és a WWF Magyarország fejlesztette ki. Az eszköztár egy online eszköz- és tananyag bázis, amelyet úgy alakítottak ki, hogy elérhető legyen mindenki számára. Szintúgy tanulmányi forrást biztosít tudományos és oktatási intézményeknek, illetve mindazoknak, akik érdekeltek a vadon termő növények feldolgozásban. Az eszközkészlet nyolc átfogó fejezetből áll, melyek között megtalálható:

- Egy adatbázis 30 gyakran használt vadon termő növényre vonatkozóan (pl. hegyi árnika *Arnica montana*, nagy csalán *Urtica dioica*, Ginszeng *Panax ginseng*), a következő információkkal: a növény leírása, fényképgaléria, felhasználási lehetőségek, termékek és egyéb információk.
- Animációs videó a FairWild Standardról.
- Áttekintés a FairWild projektek globális alkalmazásáról és hitelesítéséről (FairWild hitelesített összetevők előállítására pl. Orvosi ziliz *Althea officinalis*, Ragadós galaj *Galium aparine* és a vad-szeder *Rubus fruticosus* Magyarországról).
- Videó alapú oldal a „Traditional and wild” projektről és az ebben résztvevő partnerekről.
- Infografikák a vadon termő növényekre vonatkozó információkról.
- Forrás szekció, a növényekkel dolgozó non-profit szervezetek, a fenntartható gyűjtés- és kereskedelem iránt érdeklődő szervezetek, kormányzatok, és átlagemberek számára, a behatóbb megértés elősegítésének jegyében.

A „Traditional and wild” eszköztár az alábbi címen érhető el:

www.traffic.org/traditionalwild.

A "Traditional and wild" eszköztár
(Fotó: Kristina Rodina)

Az eszköztár bizonyos részeit lefordították a projektben résztvevő öt nemzet nyelvére, név szerint lengyelre, magyarra, szlovénre, csehre és románra. Az eszköztárat könnyen adaptálhatták más régiók is, mivel a benne foglalt információk alkalmasak a különböző képzéseken, workshopokon való felhasználásra, a vadon termő növényekre vonatkozó ismeretek további elmélyítésének céljából.

REGIONÁLIS ETNOBOTANIKAI TANULMÁNY

Az etnobotanikai tanulmány a vadon termő növényekre vonatkozó, hagyományokon alapuló tudás szintjén hat kísérleti területen valósult meg a "Pro Carpathia" Egyesület lengyel partnerének irányításával, összesen 282 interjúalany bevonásával. Az eredmények az alábbiak:

- A megkérdezettek 50,7%-a vélte úgy, hogy a vadon termő növényekkel kapcsolatos tudása hiányos.
- Az idősebb generáció részvétele a vadon termő növényekre vonatkozó tudás fiatalabb korosztálynak történő átörökítésében a lengyel célterületen volt a legmagasabb, 45%-os válaszadási aránnyal.
- A cseh válaszadók 33%-a és a szlovén résztvevők 30%-a könyvekből tájékozódott a vadon termő növényekkel kapcsolatban.
- A hiányos tudás okán a válaszadók csak kis mértékben alkalmaznak vadon termő gyógynövényeket a mindennapi életük során, annak ellenére, hogy elméletben nyitottak volnának erre. Legmagasabb arányban (a megkérdezettek 38 %-a) a szlovén régióban élők alkalmaznak vadon termő gyógynövényeket.
- Minden válaszadó kifejezetten nyitottnak bizonyult tudásának bővítésére a vadon termő növények felhasználására vonatkozóan, 86%-os aránnyal a szlovén és 82%-os aránnyal a lengyel térségben.

A NEMZETEKET ÁTÖLELŐ MODELL ALKALMAZÁSA A KÍSÉRLETI TERÜLETEKEN

A 2011 és 2012 között működő partneri együttműködés keretében kifejlesztett nemzeteket átölelő modell az alábbi projekt tevékenységeket tartalmazta:

- A 2011 és 2012 között működő partneri együttműködés keretében kifejlesztett nemzeteket átölelő modell az alábbi projekt tevékenységeket tartalmazta
- A termékek piacainak beazonosítása.
- Képzési tanfolyamok megvalósítása.
- Bemutató terek (beruházások) létrehozása.
- Vadon termő növények fenntartható gyűjtésének kidolgozása.

A TERMÉKEK PIACAINAK BEAZONOSÍTÁSA

A közép-európai hagyományos termékek piaci potenciáljának elemzéséhez a BiT Planota Intézményi Alapítvány készített egy piac- és bevételnövelő stratégiát. A stratégia beazonosította a helyi és regionális szinten történő termék marketing lehetőségeit és felmérte az igény-, a minőség-, és az egyéb specifikus elvárások mértékét.

E folyamat tartalmazott továbbá egy kutatást is, amely a helyi, hagyományos termékek piaci potenciálját vizsgálta a kísérleti területeken. A kutatás három különböző célcsoport számára készült, összesen 521 interjúalannyal: magánemberek, nyersanyagok és termékek előállítói, valamint felvásárló szervezetek. A kutatás végső eredményeit alább olvashatják:

- A válaszadók 46%-a érettségivel rendelkezett, míg a második legnagyobb csoportnak (31%) felsőfokú képesítése volt.
- A válaszadók 84%-a rendszeresen vásárolt vadon termő növényi összetevőket tartalmazó termékeket.
- Az e termékek vásárlását motiváló legfontosabb tényezők az egészségre gyakorolt pozitív hatás (35%-os válaszadási aránnyal), a minőség (17%), illetve a biztonság (14%) voltak.
- A vadon termő gyümölcsök és bogyók bizonyultak a leggyakrabban vásárolt termékeknek a friss termékek körében (41%-os válaszadási aránnyal), míg a felhasználásra alkalmas növényi szárak és levelek a legnépszerűbbnek bizonyultak a "szárított termék kategóriában".
- A vásárlás legnagyobb akadályának a magas ár bizonyult a válaszadók 25%-ának esetében.

KÉPZÉSI KURZUSOK MEGVALÓSÍTÁSA

2013-ban a legfőbb projekt aktivitás a már korábban kialakított képzési anyagok alkalmazása volt, beleértve ebbe a FairWild Standard elveken alapuló, a vadon termő növények fenntartható gyűjtésére vonatkozó alapelveket tárgyaló képzési kurzusokat is, amelyeket a TRAFFIC és a WWF Magyarország bonyolított le a kísérleti területeken.

A képzési kurzusok 1325 személyhez jutottak el, hat kísérleti területen, 2013 áprilisa és augusztusa között. Közülük 82 fő oktatását végezték Magyarországon (Felső-Kiskunság és Ormánság régió), 90 fő Lengyelországban (Podkarpackie tartomány), 965 fő Csehországban (Dél-Morávia) és 188 fő Szlovéniában (Kozjansko és Dravinjsko térség, valamint Észak-Primorska) vett részt a képzéseken. A képzésben résztvevők közül mintegy 200 fő speciális, a vadon termő növények fenntartható gyűjtésére vonatkozó speciális oktatásban is részesült.

A képzési kurzusok bizonyították a Közép-Európában élő vadon termő növények gyűjtésének fontosságát, segítettek a résztvevőknek a fenntartható növény gyűjtésre és feldolgozási technikákra vonatkozó ismereteinek bővítésében, illetve hozzájárultak ahhoz, hogy magukévá tegyék azon vállalkozói és marketing készségeket, amelyek javítják a foglalkoztatottsági esélyeket és növelik a kiegészítő bevételi források lehetőségét.

KUTATÁSI RÉSZLETEK

- A lengyelországi podkarpacki régióban megkérdezettek 60%-a szerint a legerősebb motiváló tényező a vadon termő növényi összetevőket tartalmazó termékek vásárlásánál azok előnyös, egészségre gyakorolt hatása, illetve az a tény, hogy mindenféle mesterséges adalékanyagtól mentesek.
- Savinjskaban és Goriškaban a válaszadók 40%-a a vásárlást befolyásoló legfontosabb tényezőnek a termék származását tekintette.
- A szlovéniai és cseh kísérleti területek válaszadóinak 30%-a a mesterséges összetevők hiánya miatt vásárol vadon termő növényekből készült termékeket.

Oktatás Kemesen - Ormánság, Magyarország
(Fotó: Petrovicsné Takács Rózsa)

EGY SOKATMONDÓ KÉPZÉST KÖVETŐ PÉLDA

2013-ban a Dél-morva vidéken (Lengyelország) lezajlott képzés eredményeként egy üzletasszony a Cseh-Morva Domság területéről nekikezdett saját, vadon termő gyógynövényekből és gyümölcsökből álló raktárkészletének felállításához. Elsődleges célként azt tűzte ki, hogy munkalehetőséget kínáljon a közösség szegényebb anyagi körülményei között élők számára, illetve, hogy nyersanyaggal lássa el a feldolgozással foglalkozó cégeket.

Az azóta eltelt rövid idő alatt már rendelkezik némi saját pénzügyi forrással, és jelenleg a központ kialakítására legmegfelelőbb helyet keresi. Szerződést kötött két regionális általános iskolával és a helyi falvak lakosait is tájékoztatta. Kapcsolatban áll a Mendel Egyetemmel, amely elősegíti üzleti tervének további fejlődését, amely elsősorban a működéshez szükséges begyűjtött fajok megfelelő mennyiségének meghatározására fókuszál. Az utófinanszírozású támogatás magában foglalhatja az általános iskolákkal megkötött szerződésére vonatkozó segítségnyújtást a növényfajtákra, a mennyiségre és a minőségre vonatkozóan.

BEMUTATÓ TEREK (BERUHÁZÁSOK) LÉTREHOZÁSA

A bemutató terek egyrészt képzési és oktatási, másrészt projekt promóciós célból készültek el, a „Traditional and wild” kutatás négy kísérleti területén. Ezek az alábbiak:

- Egy tájház felépítése és egy kiállítási szoba berendezése Kunadacs (Magyarország) központjában.
- Egy kiállítási szoba berendezése a kulboszowai (Lengyelország) Nyitott Néprajzi Múzeumban (Open Air Folk Museum), amely vallási és hiedelmi aspektusból közelíti meg a vadon termő növényeket.
- Egy gyógynövénykert és egy kísérleti laboratórium létrehozása Észak-Primorska térségben (Szlovénia).
- Egy szárítógép kicsinyített másának létrehozása, amelyet Lednice (Csehország) kiváló minőségű gyógynövényeinek elkészítéséhez használnak.

Ezen bemutatók előnye, hogy a helyi közösségek tulajdonát képezik majd, ide értve a vadon termő növények gyűjtésével hivatásként foglalkozó embereket is, akiknek így lehetőségük lesz praktikus ismeretanyagot elsajátítani a specifikus növényhasználatra vonatkozó készségek területén. Mindemellert oktatási célra is használják majd őket, iskolákban és egyetemeken, valamint turisták és a látogatók körében. Ezen túlmenően a projekt tekintetében vett előny a társadalmi-gazdasági modell teljes körű kialakítása és pontosítása a marginalizált mezőgazdasági közép-európai térségek fejlesztésének érdekében.

MINTATERMÉKEK KIALAKÍTÁSA

Annak érdekében, hogy a tradicionális, helyi alapanyagokból előállított termékek eredeti és egyedi értékei megfelelő hangsúlyt kapjanak, a résztvevő partnerek a kísérleti területekről származó összetevőkből előállított mintatermékeket fejlesztettek ki, exkluzív csomagolásban. A projektben résztvevő partnerek még aktívabb részvételre ösztönözték a helyi, vidéki közösségeket a mintatermékek reklámozásának – mint példamutató gyakorlatnak - tekintetében, hogy ez által új bevételi források jöhessenek létre.

A mintatermékek és bemutatók részletes leírása a „Kísérleti területek” fejezetben olvasható.

VADON TERMŐ NÖVÉNYEK FENNTARTHATÓ GYŰJTÉSE

A vadon termő növények fenntartható gyűjtésének kidolgozásakor első lépésként állítsuk össze a termék-előállítás és minősítés szempontjából kiemelkedő fontossággal bíró növényfajok listáját. Ez a lista olyan gyakori előfordulású, ugyanakkor értékes, tradicionálisan hasznosított vadon termő növények felsorolását tartalmazza, amelyeket a célcsoportok gyakran használnak, beleértve ebbe a romákat, a munkanélkülieket, az idősebb korosztályt és a nőket is, mind a négy résztvevő ország területéről. Ezek a kiemelt fontosságú növények az alábbiak voltak: Közöséges boróka *Juniperus communis*, Kanadai aranyvessző *Solidago canadensis*, Fekete bodza *Sambucus nigra*, Közöséges nyír *Betula pendula*, Fekete áfonya *Vaccinium myrtillus*, Mezei zsurló *Equisetum arvense*, Közöséges dió *Juglans regia*, Erdei málna *Rubus idaeus*, Nagy csalán *Urtica dioica* és a Gyepűrózsa *Rosa canina*.

2012-ben, a TRAFFIC és a WWF Magyarország részvételével végleges formát kapott a *kiemelt fontosságú fajok élőhelyi státuszának felmérése*. Az egyes fajokra vonatkozó elemzés magában foglalta a vadon termő növények élőhelyének megőrzésére és gyűjtésükre vonatkozó eljárások értékelését, magában foglalva védettségi státuszuk meghatározását, a tudás-alapú gyűjtési eljárásokat, a gyűjtési intenzitást, és a fajregenerálás lehetőségeit a FairWild Standard iránymutatását véve alapul. Az elemzés eredményei a 2012 szeptemberében, a szlovéniai Lokve-ben megrendezett, környezeti erőforrás kezelés és tervezés témakörben tartott workshopon kerültek bemutatásra, és ezek biztosították az alapot a gyűjtők számára kialakított specifikus képzési anyagokhoz, illetve a fenntartható gyűjtés elveinek szélesebb körű megvalósításához.

2013 októberében a TRAFFIC és a WWF Magyarország a *fenntartható gyűjtés praktikus elvei* témakörön belül szervezett műhelyvitát 19 partner részvételével: projekt partnerek, kormányzati képviselők (Magyarországi Vidékfejlesztési Minisztérium), nemzetközi szervezetek (az Egyesült Nemzetek Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO)), illetve az AMAPSEEC), melynek célja volt hagyományos növénygyűjtési gyakorlat és az élőhelyek védelme közötti kapcsolat feltárása közép-európai vonatkozásban.

A műhelyvita összefoglalta a vadonból begyűjtött növények fenntartható kezelésére, illetve a közép-európai helyi lakosok kapacitás-fejlesztésére vonatkozó iránymutatási elveket. A résztvevők megállapodtak abban, hogy míg a vadon termő növények regionális begyűjtésének ökológiai fenntarthatósága kiemelt jelentőségű, ennél fontosabbnak tekinthető a gyűjtés társadalmi és gazdasági fenntarthatósága, illetve, hogy ez a folyamat miként befolyásolja a gyűjtést végzők életkörülményeit.

Ennek a problémának a megoldása nagy kihívás, és megkívánja a különféle kormányzati szintek közötti kooperációt, szükségessé téve a gyűjtéssel foglalkozók képzését, a munkavállalási lehetőségek felülvizsgálatát és a vadon termő növények gyűjtésének ökológiai fenntarthatóságának folyamatos ellenőrzését. Ezzel összefüggésben a közép-európai „Traditional and wild” projekt kísérleti területein megvalósuló vadon termő növények gyűjtéséhez kapcsolódó folyamatainak rendszeres újításai hasznosnak bizonyulnak nem csak regionális szinten, de azon túl is.

Workshop a fenntartható beszerzési gyakorlatokról Közép-Európában, Budapest 2013 (Fotó: Radácsi Péter)

FAIRWILD MINŐSÉG TANÚSÍTVÁNY

Bár a FairWild minőség-tanúsítás nem volt része a projekt céljainak, számos olyan begyűjtéssel foglalkozó szervezet van a régióban, amely alkalmazza a standardban foglaltakat a külföldi partnerekkel történő kereskedésben. A FairWild minőség tanúsítvány megszerzése éppen ettől lett egyre népszerűbb. A tanúsítvány hozzáadott értéket képvisel a közép-európai termelők számára, figyelembe véve, hogy a FairWild tanúsítvánnyal ellátott termékekre való igény folyamatosan nő.

A RUNO sp. z o.o. egysége Lengyelországban - amely gyógynövények és gyógyászati nyersanyagok feldolgozásával foglalkozik -, négy növényfaj tekintetében rendelkezik FairWild tanúsítvánnyal: Nagy csalán *Urtica dioica*, Fekete bodza *Sambucus nigra*, Gyermekláncfű *Taraxacum officinale* és Kislevelű hárs *Tilia cordata*. Ezek a vadon termő gyógynövények a Bialowieza erdő környéki területeken található felvásárló központok hálózatán keresztül kerülnek begyűjtésre, ami egyike az egykori európai síkságon található ősi erdők utolsó és legnagyobb, máig fennmaradt részének. A gyűjtőknek előnyös az együttműködés a magasabb felvásárlási árak és a FairWild Prémium Program miatt (közösségfejlesztő kezdeményezések). A lengyel összetevőket tartalmazó termékek végül az USA-ban nyerik el végleges formájukat, és többek között az USA, Kanada és Japán piacán érhető el. További információkért az FW minőségtanúsítvánnyal kapcsolatban keresse fel a www.fairwild.org oldalt.

PROJEKT EREDMÉNYEK

1. KÍSÉRLETI TERÜLET: FELSŐ-KISKUNSAÉG - MAGYARORSZÁG

HÁTTÉR

Az esettanulmány helyszíne Kunadacs volt, egy tradicionális magyar mezőgazdasági község, amely az Alföldön helyezkedik el, a felső-kiskunsági régióban található Bács-Kiskun megyében. A község gazdaságának fő pillére a mezőgazdaság. Két partner vett részt a tanulmányban, név szerint:

- Kunadacs Falu Helyi hatósága: a község Önkormányzata, amely a projekt kivitelezésében vállalt szerepet.
- A Budapesti Corvinus Egyetem Gyógy-és Aromanövények Tanszéke; a „Traditional and wild” vezető partnere, amely aktívan részt vett a itteni helyszínen megvalósuló tevékenységekben. A Gyógy-és Aromanövények Tanszék tudományterületén vezető szerepet tölt be hazai és nemzetközi szinten egyaránt. Kompetenciáik közé sorolható a vadon termő növények eltérő populációinak értékelése, a vadon termő növények természetstechnológiájának és elsődleges feldolgozásának kidolgozása. Országos szinten a tanszék kapcsolatban áll számos gyógynövény termeszttővel, egyesületekkel, illetve a témában érintett közügyi hatóságokkal is.

Ezen a területen a projektbe bevont növényfajok a következők voltak:

- Fekete bodza *Sambucus nigra*,
- Nagy csalán *Urtica dioica*,
- Közönséges boróka *Juniperus communis*.

A növényfajokat a kunadacsi önkormányzat képviselői választották ki, a szomszédos Kiskunsági Nemzeti Parkkal (KNP) való konzultációt követően. Ezek a növényfajok igen elterjedtek a régióban, könnyen feldolgozhatóak a begyűjtést követően.

A vadonból történő begyűjtés sokkal népszerűbb volt a felső-kiskunsági régióban az 1980-as években. Manapság csak néhányan foglalkoznak gyűjtéssel, és ők is inkább személyes felhasználás céljából. Az elmúlt években a vadon termő növények gyűjtése helyett inkább a gyógynövények termesztése kapott nagyobb szerepet.

Ennek ellenére újra mutatkozik érdeklődés a gyűjtés iránt is, és a helyiek megerősítették, hogy máig szeretnek vadon élő növényekkel dolgozni.

A helyi gyűjtők legnagyobb nehézsége olyan felvásárló központok felkutatása, amelyek megvásárolnák tőlük a nyersanyagot. Ilyen felvásárló központ jelenleg nem található a felső-kiskunsági régióban.

EREDMÉNYEK

KÉPZÉS

A kunadacsi és vanyarci helyszínek négy képzésén összesen 29 fő vett részt. Az általános témák az alábbiak voltak:

- A vadon termő növények használatának általános aspektusai és az erre vonatkozó ismeretek.
- A vadon termő növények fenntartható gyűjtése.

A műhelyviták során a résztvevőknek bemutatott néhány illóolajat is, és lehetőséget kaptak arra, hogy vadon termő növényi alapanyagok felhasználásával összeállítsanak néhány egyszerű ételt.

A műhelyviták egyik fontos eredménye volt, hogy a térségben honos vadon termő növényekre vonatkozó gazdag szóbeli hagyomány még napjainkban is öröklődik generációról generációra.

Fekete bodza (Fotó: „Traditional and wild” partneri együttműködés)

SPOLUPRÁCE MEZI UNIVERZITOU CORVINUS V BUDAPEŠTI A NÁRODNÍM PARKEM KISKUNSAĞ

A Budapesti Corvinus Egyetem célkitűzése volt a különböző vadon termő növények előfordulási gyakoriságának megállapítása a Kiskunsági Nemzeti Park területén; melyet egy megbízott szakember vizsgált a nagy csalán *Urtica dioica*, az orvosi zilíz *Althea officinalis* és egyéb elterjedt növényfajok esetében.

A Gyógy-és Arománövények Tanszék által vizsgált másik kutatási terület az itt honos közönséges boróka populáció feltérképezése és az eltérő betakarítási módszerek minőségbefolyásoló hatásának értékelése volt a fenntarthatóság elvének figyelembevételével.

BERUHÁZÁS

A projekt során sor került egy tájház és egy kiállító szoba megépítésére Kunadacs központjában.

A tájház célja az volt, hogy népszerűsítse a vadon termő növények hagyományos felhasználási módjait és elősegítse a felső-kiskunsági régió kulturális tradícióinak megőrzését. A ház oktatási célt szolgál, és egyben bemutatja a vadon termő növények gyűjtésének hagyományait a helyi közösségeknek, iskolás gyerekeknek, tanulóknak és az ide látogatóknak.

A házban egy kiállítási és több képzésre szolgáló helyiség is található, ahol a kiállított tárgyak között szárított vadon termő növényekre, hagyományos eszközökre, képekre és poszterekre bukkanhatunk, amelyek a régió vadon termő növényeit ábrázolják. A képzésre szolgáló szoba a vadon begyűjtött növények hagyományos felhasználásának és begyűjtésének bemutatására szolgál.

A ház a KNP közelében található, ahol a vadon termő növények védelmében azok gyűjtése szabályozott keretek között zajlik, gyógynövényeket csak engedéllyel lehet gyűjteni a nemzeti park területén.

Kunadacs önkormányzata felajánlotta hosszú távú támogatását a szervezetnek a tájházban megtartandó műhelyvitákra és képzésekre vonatkozóan, amelyek így mindenki számára ingyenesen látogathatók lesznek.

A programok a vadon termő növények gyűjtéséhez kapcsolódó hagyományok népszerűsítését szolgálják majd.

Mindezek mellett, a Budapesti Corvinus Egyetem területén 2012-ben kialakítottak egy kísérleti gyógynövény kertet, olyan közismert növényfajok termesztésének céljából, mint például a zsálya *Salvia officinalis* és a kerti kakukkfű *Thymus vulgaris*. A kertet a Gyógy- és Aromanövények Tanszék tartja fent, bármely érdeklődő számára szabadon látogatható.

A vadon termő növények hagyományos felhasználásának bemutatója a kunadacsi „tájházban” (Fotó: Kristina Rodina)

MINTATERMÉKEK ÉS ÚTMUTATÓ A MINŐSÉGTANÚSÍTVÁNY MEGSZERZÉSÉHEZ

A lekvárok és dzsemek népszerűek a felső-kiskunsági térségben, és számos családnak van saját speciális receptje is; a bodzabogyó lekvár például nagy kedvenc, de a nagy csalánból készült termékek is nagyon népszerűek.

A térség mintatermékei az alábbiak voltak:

- Bodzabogyó lekvár
- Szárított csalánlevél tea.

Bodzabogyó lekvár és szárított csalánlevél tea (Fotó: Szántai József)

A termékeket két, a régióban élő család készítette el, és a további fejlesztések elősegíthetik a munkalehetőségek számának növekedését.

A fejlesztésnek és a Felső-Kiskunsági Gazdaságfejlesztő Alapítvány támogatásának köszönhetően, e két termék megkapta a "KISKUN Védjegyet". Ez kitűnő példaként állhat mások előtt, akik szeretnének hasonló, vadon termő növényi összetevőt tartalmazó termékeket előállítani.

2012-ben a Kunadaeson található Felső-Kiskunsági Gazdaságfejlesztő Alapítvány (FELGA) elindította a "Piacfejlesztés a Kiskunság régió termelői számára" elnevezésű projektet. A projekt célja a helyi piacok erősítése és egy új KISKUN védjegy megalapítása a régió gyógynövény-összetevőket is tartalmazó helyi termékek számára, mint például húсок, gyümölcsök, zöldségek, gyógyteák, mézfélék, stb. Jelenleg 16 termék viseli a KISKUN védjegyet, 2014 júniusára pedig 45 termék kerül majd a kiskunsági régió helyi piacaira.

2. KÍSÉRLETI TERÜLET: ORMÁNSÁG - MAGYARORSZÁG

HÁTTÉR

Az Ormánság Magyarország délnyugati részén, Baranya megyében található. Nyugati oldalon Somogy megye határolja, délen pedig a Dráva folyó jelöli Horvátországgal szomszédos határát. A 11 kiválasztott helység, amely az Ormánság szerves részét képezi: Adorjás, Bogdása, Drávafok, Drávakeresztúr, Drávasztára, Drávaiványi, Felső-szentmárton, Kemse, Kémes, Markóc és Sósvertike.

Az itt megvalósuló tevékenységeket a Dél-dunántúli Regionális Forrásközpont Non-profit Kft. irányította, Szociális és Munkaügyi Minisztérium regionális szervezete. A választott növényfaj ezen a területen a fekete bodza *Sambucus nigra* volt, mely széleskörűen felhasználható gyógy-, fűszer-, és festőnövény, e mellett élelmiszerként is felhasználható. A hagyományos gyógyászatban értékes gyógynövénynek tartják, a "szegény ember gyógyszere"-ként is ismert.

A vadon termő növények fenntartható gyűjtése és annak szabályozása

A magyarországi vadon termő növények gyűjtését a Természetvédelmi Mozgalom (Nature Conversation Act) szabályozza, amely tiltja a védett növények begyűjtését. A vadon termő növény begyűjtése bizonyos védett területeken kizárólag a kijelölt hatóságok engedélyével történhet, mint például a Környezeti, Természeti és Vízgazdálkodási Felügyelőség, vagy a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatósága. Az Erdészeti Mozgalommal (Forest Act) egyetértésben a vadon termő növények gyűjtése engedélyezett a védettséget nem élvező területeken, de az állami tulajdonú erdők területén leszedett növények mennyisége nem haladhatja meg a személyes felhasználáshoz szükségeset, és nem boríthatja fel az erdő biodiverzitását. A gyűjtőknek adót kell fizetniük, ha a gyűjtés meghalad egy bizonyos mennyiséget.

A Dél-dunántúli Regionális Forrásközpont Non-profit Kft. szaktudásával és tapasztalatával támogatja a helyi önkormányzat vidéki területeken alkalmazott szociális programjait. Nagy tapasztalata van továbbá a különböző képzések és munkavállalási lehetőségek sikeres megvalósításában, amely javítja a helyi marginalizált csoportok munkavállalási esélyeit, beleértve ebbe azon csoportokat is, akik vadon termő növények gyűjtésével foglalkoznak.

Bár a fekete bodza nem védett növény Magyarországon, bármilyen vadon termő növény vagy gyógynövény begyűjtésekor figyelembe kell venni a hatályos természeti és erdővédelmi törvényeket. Emellett pedig a kereskedelmi célú gyűjtés minden esetben engedélyköteles.

Az Ormánságban dolgozó gyűjtők, egy kereskedelmi megállapodás keretein belül, az általuk gyűjtött alapanyag egy részét egy kereskedelmi felvásárlónak adják el, amely a régióban FairWild minőségtanúsítvánnyal rendelkező termékeket állít elő. A nyersanyagok nagyobbik részét viszont Nyugat-Európában értékesítik. A jövőben egy, a gyógy-és aromanövényekre vonatkozó szektoriális cselekvéstervezet keretein belül elvárásaként jelenhet meg, hogy a hozzáadott értéket képviselő végtermékeket helyben, azaz Magyarországon állítsák elő.

A kísérleti területen készített kutatás alapján három faluból - Adorjás, Drávaiványi és Kemse - összesen 28 fő a Schmidt and Co. Kft. számára gyűjti a vadon termő növényeket. Ez a cég FairWild minőségtanúsítvánnyal ellátott termékeket gyárt (például orvosi zilíz *Athaea officianlis*, ragadós galaj *Galium aparine*, gyepűrózsa *Rosa canina*, vad málna *Rubus fruticosus*, nagy csalán *Urtica dioica*, stb.).

Schmidt and CO. Kft., Baksa, Magyarország (Fotó: Kristina Rodina)

EREDMÉNYEK

KÉPZÉS

A projektidőszak alatt négy képzésre került sor Kémesen és Vajszlón, összesen 53 résztvevővel. Az általános témák az alábbiak voltak:

- A vadon élő gyógynövények fenntartható gyűjtése és felhasználása, biztosítva a begyűjtésre és felhasználására vonatkozó alapismereteket. A termékfejlesztés, a marketing és a vállalkozói lehetőségek témáját is érintette a képzés.
- A vadon termő növények fenntartható gyűjtésének fontossága és elvei, amely az elméleti tudás gyakorlati alkalmazását mutatta be.

A résztvevők a gyógynövényekre, fajokra, illetve azok használatára vonatkozóan sajátítottak el ismereteket. Többségük az otthoni felhasználást fontolgatta, míg mások egy vállalkozás elindításában látták a lehetőséget.

Képzési kurzus Vajszlóban (Fotó: Petrovicsné Takács Rózsa)

MINTATERMÉK ÉS ÚTMUTATÓ A MINŐSÉGTANÚSÍTVÁNY MEGSZERZÉSÉHEZ

A fekete bodza egyike a régió leginkább ismert és széleskörűen használt, vadon termő gyógynövényeinek. Ebből adódóan elkészült egy olyan hagyományos fadoboz, amely fekete bodzából készíthető termékeket mutatja be úgy, mint: szárított virágzat, gyógytea, bodzaméz, bodzaszörp, és alkoholos kivonat. A dobozban ezen kívül helyet kapott egy, a vadon termő növények gyűjtési időpontjait bemutató naptár, valamint hasznos receptek is.

Hagyományos fadoboz fekete bodza termékekkel (Fotó: Petrovicsné Takács Rózsa)

Létrejött egy útmutató is, mely segítséget nyújt a BIO minőségtanúsítvány megszerzéséhez mindazon termékek esetében melyek gyógy-és aromanövényeket tartalmaznak (beleértve a mintatermékeket is).

Emellett a tanulmány a gazdálkodók és gyógynövényekkel foglalkozó üzlet elindításában érdekelt vállalkozások számára is tartalmazott fontos, praktikus információkat. További célkitűzés volt az ökológiai szemléletváltás erősítése a gyógynövények gyűjtésével, feldolgozásával és kereskedelmével foglalkozók körében, így alkalmassá téve ezeket a vállalkozókat arra, hogy biotermékeket állítsanak elő.

3. KÍSÉRLETI TERÜLET: PODKARPACKIE TARTOMÁNY - LENGYELORSZÁG

HÁTTÉR

A projekt hátterét a Kolubuszowa Fennsík festői dombjai és erdei adták, amely a délkelet-lengyelországi Podkarpacie tartományban található. Tíz helységet azonosítottak be, mint fontos élőhelyet a vadon termő növények begyűjtésének szempontjából: Widelka, Styków, Przewrotne, Hucisko, Pogwizdów Stary, Raniżów, Lipnica, Dzikowiec, Werynia, és Kłapówka.

Az itt megvalósuló tevékenységek lebonyolítását a Rzeszow székhelyű Podkarpacie "Pro Carpathia" Fejlesztési és Támogatási Egyesület támogatta. Az Egyesület jól megalapozott tudással rendelkezik olyan programok létrehozásában, amelyek a vidéki területeken tapasztalható életkörülmények javításához járulnak hozzá, és céljuk a helyi közösségek bevételi kiegyensúlyozatlanságának enyhítése.

A választott növényfajok ezen a kísérleti területen az alábbiak voltak:

- Közönséges nyír *Betula Pendula*,
- Mezei zsurló *Equisetum arvense*,
- Fekete áfonya *Vaccinium myrtillus*.

A fajok kiválasztását tudományos kutatási adatok, a Rzeszówi Egyetem botanikusainak szakmai véleménye, továbbá az a tény indokolta, hogy számos, e növényfajokból készült termék helyben készül, a területen gyűjtött növényi alapanyag felhasználásával. Emellett, bár vannak olyan felvásárlók, akik aktívak a régióban (pl. a gyűjtők helyi feldolgozó cégeknek továbbítják a begyűjtött áfonyát), nincs semmilyen, a gyűjtőkkel együttműködő helyi szervezet vagy jogi intézmény, amely szabályozza, vagy fenntartható módon irányítja a vadon termő növények gyűjtését. Olyan írott feljegyzések sincsenek, amelyek a vadon termő növények fenntartható gyűjtési gyakorlatával foglalkoznának. Ezért az áfonya esetében a bogyók gyűjtése során felhasznált eszközök akár kárt is tehetnek a cserjében.

EREDMÉNYEK

KÉPZÉS

Összességében három különálló képzésre került sor 90 személy részvételével. Az első kettőre Kolbuszowaban, a harmadikra pedig a Bieszczady Hegységben található Rabe városában. A képzés a Rzeszówi Egyetem tanári karának vezetésével, valamint a Bieszczady Nemzeti Park egyik munkatársának együttműködésével valósult meg.

Az általános témák az alábbiak voltak:

- A vadon termő növények fenntartható gyűjtése és feldolgozása, kitérve a nyersanyagok értékesítési lehetőségeire is Pokarpackie piacán.
- A növényi alapanyag utánpótlásának biztosítása a „holt szezomban”, azaz ősszel, télen és kora tavasszal. A résztvevők elsajátították azt a képességet, hogy miként ismerjék fel azokat a fajokat, melyek a vegetációs időszakot követően is gyűjthetők a fenntarthatóság elveinek megfelelően.

A képzés legfontosabb eredménye, hogy mind a technikai tudás, mind az elsajátított gyakorlati elvek alkalmazhatóak lesznek a növények személyes és kereskedelmi felhasználása során is.

Közönséges nyír (Fotó: "Traditional and wild" partneri együttműködés)

Kolbuszowai képzés, Podkarpackie tartomány (Fotó: Małgorzata Draganik)

BERUHÁZÁS

A projekt során megvalósuló legnagyobb beruházás a kulboszowai Nyitott Néprajzi Múzeum (Open Air Folk Museum) területén kiépített kiállítási szoba volt, amely a vadon termő növényeket vallási és hiedelmi aspektusból mutatja be; ennek keretében került sor egy szárítóberendezés, valamint a szoba egyedi bútorainak megvásárlására is.

A kiállítás egyik legfontosabb célja, hogy elősegítse a regionális vadon termő növények gyűjtésére és felhasználásra vonatkozó írott és szóbeli hagyomány megőrzését és terjesztését. Az elképzelés szerint a kiállítás hozzájárul majd a vadon termő növények hagyományos gyűjtésének elősegítéséhez, segíti az erre vonatkozó tudás terjesztését, valamint gyakorlati képzések lehetőségét biztosítja a termesztési-technológiák és a megfelelő feldolgozási eszközök használatára épülő gyakorlati képzések területén.

A kiállítási szobát számos közeli oktatási intézmény tagjai (főleg általános iskolák), illetve turisták is meglátogattak már.

A kiállítási szoba megvalósításáért köszönet illeti a Nyitott Néprajzi Múzeumot, akikkel létrejött egy írásos megállapodás is. Ez az egyezmény legalább 2019. április végéig érvényben marad.

MINTATERMÉK ÉS ÚTMUTATÓ A MINŐSÉGTANÚSÍTVÁNY MEGSZERZÉSÉHEZ

Az áfonya igen elterjedt ebben a térségben. Ennek eredménye, hogy számtalan olyan termék kapható, amely helyi alapanyag felhasználásával készül. Emiatt az ezen a területen kiválasztott mintatermékek az alábbiak:

- Áfonyalekvár
- Szárított áfonya bogyók.

Ezeket az AWB Alina Becla helyi cég készítette el, amely szakértője a vadon termő növényi alapanyagokat tartalmazó termékek előállításának.

Ezt követően a mintatermékekre és egyéb más vadon termő növényi összetevőt tartalmazó termékekre vonatkozóan is elkészültek a minőségstanúsítvány megszerzéséhez szükséges útmutatók, úgymint „Bio”, „Hitelesített biogazdálkodás”, FairWild.

A kidolgozott modell egyéb, vadon termő növényekből készülő termékek előállításával foglalkozó társaság, illetve szervezet számára is felhasználható. A dokumentum elérhető a projekt weboldalán, illetve megküldésre kerül, minden olyan releváns cég számára is, amelyek a régióban tevékenykednek és termékeik esetében a minőségstanúsítvány megszerzésére egyértelmű potenciál mutatkozik (pl. Bomex, Cmol-frut és AWB).

Mintatermékek, áfonya lekvár és szárított áfonya bogyók (Fotó: Malgorzata Draganik)

4. KÍSÉRLETI TERÜLET: KOZJANSKO ÉS DRAVINJSKO TÉRSÉG - SZLOVÉNIA

HÁTTÉR

E projekt kísérleti területe a hegyes-dombos délkelet-szlovéniai régió volt, név szerint Kozjansko és Dravinjsko. A térségben számtalan elszórt település és falu található és magába foglalja Dobje, Šentjur, Slovenske Konjice, Vitanje, Dobrna, Zreče és Oplotnica városokat.

A projekt partnere a Kozjansko Fejlesztési Ügynökség volt. Ez a szervezet nyolc település fejlesztését felügyeli Szlovéniában, valamint felelős a regionális és helyi fejlesztési tervekért, a mezőgazdasági szektor fenntartható fejlődéséért és az ökoturizmusért.

A választott mintafajok az alábbiak voltak:

- Fekete bodza *Sambucus nigra*,
- Közönséges dió *Juglans regia*.

Azért erre a két növényre esett a választás, mert mindkettőnek nagy hagyománya van a szlovén kultúrában és jó marketing potenciállal rendelkezik. Jelenleg egyik növény esetében sem beszélhetünk kiépített kereskedelmi csatornáról a térséget illetően.

A fekete bodza és a közönséges dió természetes előfordulású a választott területen, begyűjtésükre nem vonatkozik semmilyen szabályozás, hacsak nem egy ültetvény részét képezik. Ebben az esetben a föld tulajdonosához tartoznak, általában az ott dolgozók gyűjtik össze termésüket, és kiegészítő részét képezik a gazdálkodásnak. Ez köszön vissza a dióval történő kereskedésében is, melynek során saját termékként kerülnek eladásra mind a piacon, mind direkt értékesítés esetén. A dió sok hagyományos, kulináris termék részét képezi, mint például torták, sütemények, kenyerek. Illetve, ahogy a dió-olaj egyre fontosabbá válik a gazdaságban, úgy egyre több helyen sajtolják ki az olajat is a dióbélből, melléktermékként, hogy aztán eladásra kínálják.

A dióhoz hasonlóan a fekete bodza is sok helyi hagyományos növényi termékben található meg, mint például különböző szörpök, szirupok, teák, gyümölcslevelek és lekvárok. A biopiacokon igen erőteljes az érdeklődés e termékek iránt.

Bár jelenleg nincs kereskedelmi jelentőségű növénygyűjtési aktivitás a területen minden növényi termékkel foglalkozó eladó és előállító regisztráció kötelező a helyi kormányzatnál. Emellett annak ellenére, hogy nincs jelentősebb gyógynövény természetű a területen, jelenleg is alakulóban vannak kisebb vállalkozások.

Közönséges dió
(Fotó: „Traditional and wild” partneri együttműködés)

EREDMÉNYEK

KÉPZÉS

Négy képzésre került sor, összesen 96 fő részvételével. A képzések helyszínéül Oplotnica, Dobrina, Vitanje és Dobje városai szolgáltak.

Az általános témák az alábbiak voltak: vadon termő gyógynövények felhasználása és a fenntartható gyógynövény-gyűjtés. A képzések során a gyógynövény alkalmazásának számtalan módját érintették, többek között azok konyhai felhasználását is. A résztvevők megismerkedtek gyógynövények fenntartható gyűjtésének elveivel, valamint azzal, hogy a közönséges gyomoknak tartott növényeket, vagy a százsorszép virágzatát hogyan lehet ehetővé tenni.

Két további oktatást is szerveztek a slivinicai általános iskolában és a Loka pri Žusmu Általános Iskolában, amelyeket az Etno-Eko Egyesület valósított meg.

A műhelyviták a „Gabonától a kenyérig” címet viselték, és a gyerekek megismerhették a növények fontos szerepét a különböző ételek elkészítése során. Készült számos lisztből előállított hagyományos szlovén kenyér is. 27 fő vett részt ezeken a műhelyvitákon, diákok és tanárok egyaránt Kozjansko térségből.

A képzés egyik fontos eleme a vidéken élő nők és fiatalok számára tartott előadás volt, amely a gyógy- és fűszernövények begyűjtését, mint üzleti- és karrierlehetőségi gyakorlatot mutatta be.

MINTATERMÉK ÉS ÚTMUTATÓ A MINŐSÉGTANÚSÍTVÁNY MEGSZERZÉSÉHEZ

Az egészséges termékek úgy, mint például a dió-olaj iránti fokozódó vásárlói igény miatt a választott mintatermék a következő volt: 100%-os dióolaj 250 ml-es üvegben.

Az olajat Romanca Rečnik készítette, gazdasági melléktevékenységként, egy helyi farmon, a kísérleti területen belül.

A termék népszerűsítésének keretében és a projektre való figyelemfelhívás érdekében 50 ilyen üveg készült. A készítő a jövőben lehetőséget kap arra, hogy különböző vásárokon és piacokon, valamint a „Green Sheaf” védjegy promóciós anyagaiban ingyen bemutathassa termékét. Az ásványi anyagban gazdag olajat a helyiek a vérnyomás és a koleszterinszint csökkentésére használják, valamint az egészségi állapot általános javítására. A dió-olaj szélesebb körben, mint például a kozmetikai termékek és a konyhaművészet területén is felhasználható.

Az útmutatók, mint minden más vadon termő növényt tartalmazó termék esetében, olyan külső szakértők bevonásával készültek el, akik mélyrehatóan ismerik a szlovén minőség-tanúsítási rendszereket. Ezek elérhetők a Kozjansko Fejlesztési Ügynökség honlapján. Az említett irányelvek mindenkinek szólnak, akik érdeklődnek az ökológiai termesztés iránt, és BIO minőség-megjelöléssel kívánnak terméket forgalmazni. Az ökológiai gazdálkodásból származó termékek esetében alkalmazható címkék szövegezését szintén tartalmazzák az útmutatók.

2011-ben, a Kozjansko Fejlesztési Ügynökség aláírta a „Declaration on the sustainable development of the Savinjska Region” nyilatkozatot, amely vonatkozik a szóban forgó kísérleti területre, illetve másik hét községre a Kozjansko és Dravinjsko térségben. A „Sustainable activities in the Savinjska region” bekezdésben a nyilatkozat a „Traditional and wild” projektet is megemlíti. A nyilatkozat aláírását és megvalósulását Kozjansko Fejlesztési Ügynökség a vidékfejlesztési stratégia egyik pozitívumának tekinti. A Kozjansko és Dravinjsko kísérleti térségben elért eredmények és tanulságok a régió jövőbeli vidékfejlesztési törekvései során is hasznos információkat fognak szolgáltatni.

Műhelyvita egy slivinicai általános iskolában (Fotó: Elena Zupanc)

Dió-olaj (Fotó: Małgorzata Draganik)

5. KÍSÉRLETI TERÜLET: ÉSZAK-PRIMORSKA TÉRSÉG - SZLOVÉNIA

HÁTTÉR

E projekt kísérleti területe a Banya és Trnovo fennsík még háborítatlan, erdős részei és völgyei által határolt terület volt, amely az egyik szlovén régió, Észak-Primorska nyugati részén található.

A térségben megvalósuló tevékenységeket a BiT Planota Intézeti Alapítvány támogatta és bonyolította le. Az alapítványnak nagy tapasztalata van a vidékfejlesztési programok kidolgozásában, a hasonló európai projektekben való részvételével már korábban is hozzájárult a vadon termő növények gyűjtésének népszerűsítéséhez.

A választott növényfajok a kísérleti területen:

- Nagy csalán *Urtica dioica*,
- Málna *Rubus idaeus*.

Azért ezekre a fajokra esett a választás, mert gyakori előfordulásuk a térségben, és azokra a termékekre is nagy igény mutatkozik, amelyek ilyen összetevőt tartalmaznak. A málnát elsősorban üdítőkhöz és ételekhez használják fel, míg a nagy csalánt gyógyászati és étkezési célból is hasznosítják.

E vadon termő növényfajok gyűjtésére nem vonatkozik semmilyen speciális törvényi szabályozás vagy adminisztratív kötelezettség, így az engedélyezett. Valójában az erdős területek esetében alkalmazandó jogszabály szerint a földtulajdonosnak engedélyeznie kell az erdei gyümölcsök, illetve gyógynövények szedését, kivéve, ha a földtulajdonos saját maga teszi ezt, regisztrált kereskedelmi tevékenységként.

Az elmúlt tíz évben jellemzővé vált a vidéki területeken a kiegészítő jövedelemforrások felkutatása, leginkább a vidéki turizmus erősödött. Ez a melléktevékenység lehetőséget teremt a gazdasági növekedésre. Jelenleg nincs a régióban gyűjtéssel foglalkozó szervezet, és a gyűjtést többségében magánemberek végzik étkezési célokból, vagy otthoni gyógyászati felhasználásra.

EREDMÉNYEK

KÉPZÉS

Kilenc képzésre került sor Kobaridban, Deskie-ben, Grgarske Ravne-ban, Nova Gorica-ban, összesen 121 fő részvételével. Minden résztvevő vagy helyi lakos volt, vagy a környező területekről származott.

Az általános témák a következők voltak:

- A vadon termő növényekből készülő italok, valamint a vadon termő növények jó termesztési és betakarítási gyakorlata. Ezen képzések célja az volt, hogy alapvető információt biztosítsanak minden résztvevőnek a vadon termő növények termesztési lehetőségeiről, feldolgozásról és a különböző felhasználási módokról.
- A természetes anyagokat tartalmazó termékek elkészítése, mint például szappanok, kenőcsök, és illóolajok desztillációja. A képzés információt nyújtott a résztvevőknek a vadon termő növényt tartalmazó termékek elkészítéséről.

Nagy csalán (Fotó: „Traditional and wild” partneri együttműködés)

A képzés egyik fontos eredménye, hogy hatására jelentősen megnőtt a vadon termő növények termesztésbe-vonása és felhasználása iránt érdeklődők száma. Így felmerült az igény későbbi műhelyviták szervezésére is, amelyek gyakorlati tanácsokat adnak a vadon termő növényi alapanyagot tartalmazó termékek előállításához. A képzést követően már 12 személy használja az itt megszerzett tudást a vadon termő növényi alapanyagú termékek összeállításán. Ez remélhetőleg hozzájárul majd ahhoz, hogy a résztvevők kiegészítő jövedelemforráshoz jussanak.

BERUHÁZÁS

A projekt keretében megvalósult legfontosabb beruházás hét, oktatási célból kialakított bemutató gyógynövény kert létrehozása volt. A legnagyobb kert a BiT Planota Intézeti Alapítvány gondozásába került, kettőt helyi iskolák felügyelnek majd, a maradék négyet pedig helyi non-profit szervezetek, és a Nova Goricai Vakok és Gyengénlátók Intézményének gondjaira bíznak.

Mindemellett a vadon termő növények elsődleges feldolgozásához és az alapanyagok minőségi ellenőrzéséhez egy speciális eszköz is beszerzésre került, amely jelenleg a "Zeliščni Center" Gyógynövény központban található, a grgari Grgarske Ravne-ban.

A bemutatókertek célja:

- A vadon termő növények iránti érdeklődés növelése az iskolás gyerekek, tanulók, helyi lakosok és turisták körében.
- A helyi gyógynövényekkel és más vadon termő növényekkel kapcsolatos alapvető tudás biztosítása.
- Lehetőség biztosítása, hogy a célcsoport tagjai a kertben dolgozva elsajátíthassák azon gyakorlati fogásokat, amelyek a hagyományos tevékenységekhez kapcsolódnak.
- A növényekhez kapcsolódó népi hagyományok megőrzése.

Az elsődleges feldolgozásra és a minőségi ellenőrzésre alkalmas berendezés nyilvánosan hozzáférhető lesz a projekt hasznélvezői számára az alábbi célból.

- Oktatás és képzés.
- A helyben gyűjtött növényi alapanyagok minőségellenőrzése.
- A vadon termő növényekről gyűjtött alapanyagok elsődleges feldolgozásának biztosítása mindazok számára, akik nem rendelkeznek ehhez alkalmas eszközökkel.

A Gyógynövény Centrumban található berendezés lehetőséget biztosít majd minden helyi lakos számára a vadon termő növények feldolgozásra; és ennek köszönhetően elősegíti majd a piachoz való hozzáférést, ezáltal biztosítva kiegészítő jövedelemforrást. A berendezést a BiT Planota Alapítvány felügyeli majd a projekt befejezése után.

A projektrésztvevők és a Nova Goricai Vakok és Gyengénlátók Intézménye közötti együttműködés jó példája a csapatmunkának. Olyan, a képzés során elsajátított késégeket és tudást osztottak meg egymással, amely elősegítette a régió gyengénlátó és vak lakosainak bevonását a projekt ideje alatt létrehozott gyógynövény kertek fenntartásába és kialakításába. Emellett részt vehetnek a vadon termő növényi alapú termékek elkészítésében is (pl. Vadon termő növények szárítása, teafüvek előállítása, illóolajok desztillálása, stb.). Segítségükért cserébe az egyesületet illeti az elkészült termékek egy ezzel arányos mennyisége.

MINTATERMÉK ÉS ÚTMUTATÓ A MINŐSÉGTANÚSÍTVÁNY MEGSZERZÉSÉHEZ

A kísérleti területen közzétettek egy nyilvános felhívást a termékfejlesztésre vonatkozóan, melynek egyetlen kritériuma az volt, hogy a terméknek vadon termő növényi összetevőt kell tartalmaznia, valamint újdonságként kell megjelennie a regionális piacon.

Két mintatermék készült:

- **Egy “álomfogó” illatosított párna**, amely a kísérleti területen honos aromás gyógynövények keverékét tartalmazza. Ilyen például a francia levendula *Lavandula angustifolia*, a kerti kakukkfű *Thymus vulgaris*, a citromfű *Melissa officinalis*, a borsmenta *Mentha x piperita* és az orvosi székfű *Matricaria chamomilla*. A párna arra szolgál, hogy elősegítse a nyugodt alvást az elalvási rendellenességek enyhítésével.
- **Gyógytea.** A tea olyan vadon termő növényi alapanyagokat tartalmaz, mint például a nagy csalán *Urtica dioica*, a fekete bodza *Sambucus nigra*, a nagylevelű hárs *Tilia platyphyllos*, a konyhakömény *Carum carvi* és a közönséges lucfenyő *Picea abies*.

A mintatermékeket egy magánkézben lévő, helyben regisztrált cég állította elő. A projekt keretein belül kidolgozásra került azon útmutató, mely a bio minőségtanúsítvány megszerzésének lépéseit írja le bármely, Szlovéniában előállított termék esetében, amely gyűjtött, vagy biotermesztésből származó növényi alapanyagot tartalmaz.

A továbbiakban ez az útmutató a termesztésből, vagy gyűjtésből származó növényi alapanyagot tartalmazó termékek elkészítésével foglalkozó gazdálkodók és termelők számára is alkalmazható lesz.

“Álomcsapda”
illatosított párna
(Fotó: Malgorzata
Draganik)

6. KÍSÉRLETI TERÜLET: DÉL-MORÁVIA - CSEHORSZÁG

HÁTTÉR

Ezen tanulmány kísérleti területe négy, természeti szépségekben gazdag dél-morva periférikus mikro-régiót foglal magába, amelyek Csehország délkeleti csücskében találhatóak: Velké Opatovice, Nedvedice, Vranov (Ausztriával határos) és Hornacko (Szlovákiával határos).

Két partner vett részt az esettanulmány kivitelezésében:

- **Mendel Egyetem, Brno.** Az egyetem nagy szaktudással rendelkezik a mezőgazdasági fejlesztések és az ehhez kötődő új technológiák területén. Jó kapcsolatot ápol a helyi hatóságokkal, illetve kis- és középvállalkozásokkal (SMEs), valamint nagy múltja van a falusi turizmus és agrárturizmus népszerűsítésében és támogatásában, elősegítve így a vidékiek bevétel-növekedését Csehországban és Szlovákiában.
- **A Dél-morva Régió Regionális Mezőgazdasági Kamarája.** A Kamara hálózatot képez a Regionális Információs Központok és a dél-morva régió turisztikai központjai között. A Kamara hozzájárul a helyi közügyi hatóságokkal és más szervezetekkel kialakított kapcsolatok szorosabbra fűzéséhez, így biztosítva a projekt fenntarthatóságát.

A kísérleti terület választott növényfajai:

- Gyepúrózsa *Rosa canina*,
- Nagy csalán *Urtica dioica*,
- Fekete bodza *Sambucus nigra*.

Azért ezekre a fajokra esett a választás, mert egyrészt jellegzetes növényei az adott régióknak, másfelől a legfontosabb gyűjtött csehországi növényfajok közé tartoznak. Mindemellett az összetevők nagy részét helyi termékekben is felhasználják, mint például gyógyteákban. Ezen kívül a gyógyszer- és élelmiszeripari vállalatok nagy mennyiségben termesztik is őket, a kész termékeket pedig „visszajuttatják” a helyi piacokon és patikákon keresztül.

A vadon termő növények gyűjtése engedélyezett a területen, és nincs olyan hatósági felügyelet, mely a gyűjtés fenntarthatóságát ellenőrizné. Emellett, a növénygyűjtés, mint szakma, semmilyen módon sincs definiálva. Ez a tevékenység kiegészítő jövedelemforrást biztosít; nem jelent teljes munkaidőt kitevő tevékenységet. A tevékenység célcsoportját alapvetően a nyugdíjasok, a szülési szabadságon lévő nők és az iskoláskorú gyerekek adják.

Egészen addig, míg a növények nem magánkézben lévő vagy védett területen találhatóak, begyűjtésük legális. Körültekintőbben kell eljárni erdőkben, főleg, ha fakitermelés is zajlik az adott területen. Az ilyen tevékenységekre vonatkozó információt a helyi hatóságok előzetesen nyilvánosságra hozzák.

EREDMÉNYEK

KÉPZÉS

Összesen hét képzésre került sor, 965 fő részvételével. Többségük Brnoban, Stražniceben és Letoviceben valósult meg.

Az érintett főbb témák:

- A vizsgált fajokról való ismeret átadása – a képzés érintette a botanikát, a fenntartható begyűjtési módszereket, a feldolgozást és a raktározást.
- Élelmiszeripari jogalkotás a gyógynövény alapú termékek vásárlására és értékesítésére vonatkozóan – ez a jelenleg hatályos csehországi és európai törvényhozás szabályait és előírásait tartalmazta.
- A közönséges nyírre és a közönséges orbáncfűre vonatkozó kozmetika ipari jogszabályozás – kitérve a jelenleg hatályos, a termékek piaci bevezetésére vonatkozó szabályokra.
- Környezetvédelem és törvényi szabályozás. Mezei cickafark és ökörfarkkóró fajok – kitérve a jelenleg hatályos földtulajdonlási és környezetvédelmi jogszabályokra.
- A vadon termő növények fenntartható gyűjtésére vonatkozó alapelvek bemutatása a WWF Magyarország/TRAFFIC által tartott képzés alapján.

A gyepúrózsa virága (Fotó: „Traditional and wild” partneri együttműködés)

Ezen képzéseken felül a vadon termő növényekre és azok fenntartható gyűjtésére vonatkozóan még további 11 helységben tartottak továbbképzéseket.

A projektben résztvevő partnerek áldozatos munkát végeztek a helyi lakosok továbbképzése során, a megtartott szemináriumok, műhelyviták során a „Traditional and wild” projekt által megfogalmazott, a vadon termő növények fenntartható gyűjtését elősegítő irányelveket maradéktalanul átadták.

A KÉPZÉSI KURZUS FONTOS MOZZANATAI

A megfelelő előkészítés, és a téma iránt érdeklődők sikeres beintegrálásának köszönhetően számos sikeres képzési kurzusra kerülhetett sor a térségben. A következő tevékenységek járultak hozzá leginkább ahhoz, hogy számos helyi lakos tudott részt venni a képzéseken:

- Adatbázis összeállítása a Mendel Egyetem segítségével a képzési kurzusok lebonyolítását megelőzően.
- Az adatbázis az összevetése a Regionális Mezőgazdasági Kamara által összeállított adatbázissal.
- A kiegészített lista alapján meghívó kiküldése a képzéssel kapcsolatban. A meghívókat a projekt hivatalos honlapjára is feltöltötték (cseh nyelven), illetve a Regionális Mezőgazdasági Kamara weboldalán is elérhető volt.
- A meghívókat eljuttatták számos helyi nonprofit szervezetnek, egyesületnek, regionális csoportnak is, akik érdekeltek voltak a projekt támogatásában. Ezek a nonprofit szervezetek rendelkezésre bocsátották mindazt a támogatást, amely a képzési kurzusok megvalósításához szükséges volt a kísérleti terület különböző településein. Ez a hálózati együttműködés nagyszámú résztvevőt eredményezett.

A résztvevők körülbelül 60 százaléka végezte el az összes szemináriumot, megszerezve így a minősítő oklevelet. A visszajelzések alapján a résztvevők érdeklődést mutattak a megvalósult projekt iránt, bár voltak eltérések arra vonatkozóan, hogy miként kellene tovább haladni a pénzügyi kivitelezhetőség és társadalmi járhatóság, megvalósíthatóság függvényében.

A képzési program egy másik pozitív eredményeként több résztvevő is jelezte, a jövőben akár saját vállalkozást is szívesen elindítana.

Képzési kurzus Strazniceben (Fotó: Eva Chromeckova)

Képzési kurzus Uhriceben (Fotó: Eva Chromeckova)

BERUHÁZÁS

A projekt ideje alatti legnagyobb beruházás egy kisméretű szárító berendezés megvásárlása volt, amely alkalmas kiváló minőségű alapanyagok előállítására.

A szárító berendezés a Žabčice Egyetem kísérleti telepén található Lednice-ben. A gépet a tulajdonos (MENDELU) adta bérbe a lednice-i önkormányzatnak, amely egy képzett szakembert bízott meg az eszköz megfelelő felügyeletével és üzemeltetésével.

A szárító berendezés 2013 júniusa óta üzemel. 2012 szeptemberében egy nemzeteket átölelő megközelítést támogató műhelyvitára is sor került Lednice-ben, amelyen minden projektben részt vevő ország képviseltette magát.

A szárító berendezést szemléltetésre és képzési célokra használják, és segít majd a helyi, vadon termő növények gyűjtésének és felhasználásának népszerűsítésében. Ezen kívül alapja lehet azon gyakorlati képzéseknek, melyek során a résztvevők elsajátíthatják az ilyen típusú gépek helyes használatát. A projektet követően személyes felhasználás céljából is elérhetővé válik a szárító berendezés bárki számára.

MINTATERMÉKEK ÚTMUTATÓ A MINŐSÉGTANÚSÍTVÁNY MEGSZERZÉSÉHEZ

A kísérleti területről származó mintatermékek az alábbiak:

Négy különböző gyógynövény szappan (zsálya és vad kakukkfű, közönséges orbáncfű, hegyi árnik, és orvosi székfű).

E fajokat egy üzleti tervet követően választották ki, amelyet a SAMARITAN Jótékonyági Menedékház (Anežka, Otrokovice), társadalmi segélyszolgálat a hajléktalanok számára, igazgatójának képviselője hívott életre; ez a szervezet a képzési szemináriumok során is igen aktív volt.

Ilyenformán, a SAMARITAN Jótékonyági Menedékház (Anežka, Otrokovice) irányította a mintatermékek elkészítését.

Ennek eredményeként elkészültek a mintatermékekre vonatkozó irányelvek is. Ez lefedi a módszertanra, a szabályokra és alapelvekre vonatkozó előírásokat, amelyek követésével az EU-ban piacépes kozmetikai termékek állíthatók elő.

Ezt az útmutatót a későbbiekben más vállalkozások is hasznosíthatják, amelyek vadon termő növényi összetevőkből előállított kozmetikai termékek fejlesztésével foglalkoznak és termékeiket az Európai Unió belül kívánják értékesíteni. Az útmutató elérhető a a projekt weblapján és a projekt partnerek segítségével is eljut a nyilvánossághoz.

A SAMARITAN Menedékház, a hajléktalan emberek szociális segélyszervezete előállt egy egyéni ötlettel és üzleti tervvel, hogy miként kellene begyűjteni és gyógynövény alapú kozmetikai termékekben felhasználni az említett növényeket (szappanok, fürdőszó, fürdőolaj). Számtalan szemináriumon vettek részt, míg végül a projekt mintatermék kialakításának feladatára is őket kérték fel. A Menedékház tagjai összegyűjtötték a növényeket, megszártították őket, majd kivonatot készítettek belőlük. Ez a tevékenység része egy szociális munkaterápiának, amely a hátrányos helyzetű emberek normális, produktív életbe való visszacsatolását segíti elő.

A projektpartnerek biztosították a felügyeletet és a szaktudást (kozmetikai jogalkotás, technológia, nyersanyagok), közbenjártak a növényfajok kiválasztásában és a minőségbiztosításban is. Sőt, a partnerek a piacokon és a kiállításokon is népszerűsítették a termékeket. Az így előállított termékek iránt igen nagy az érdeklődés, ennek megfelelően a Menedékház már saját kereskedelmi csatornákat is működtet, mint például online bolt, egyéni igények kiszolgálása, és egészséges ételt áruló boltok. Emellett, a szappanokat néhány társadalmilag elkötelezett vállalat vásárolja fel, hogy ezzel is prezentálják a „társadalmi elköteleződés” fontosságát saját működésük során is.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS TANULSÁGOK

A projekt legfontosabb célja mindegyik résztvevő országban megegyezett. Ezek az alábbiak voltak:

- A vadon termő növények gyűjtésével és feldolgozásával kapcsolatos kulturális örökség védelme; e tudás és szakértelem fenntartható használatának elősegítése a kiszolgáltatottabb társadalmi rétegek körében, főleg a romák, a nők és a közép-európai vidéki lakosok esetében.
- Egy társadalmilag, kulturálisan, gazdaságilag és környezetvédelmi szempontból is megvalósítható, a vadon termő növények gyűjtésére, feldolgozására és felhasználására vonatkozó modell kidolgozása. A modell hozzájárul majd a kiszolgáltatottabb társadalmi státuszú csoportok életkörülményeinek javításához, miközben megfelelő védelmet biztosít az értékes vadon termő növényeknek.

A négy ország hat kísérleti területén bevezetett nemzeteket átölelő modell a következő tevékenységek megvalósítását foglalta magában:

- A termékek piacainak beazonosítása.
- Képzési kurzusok lebonyolítása.
- Bemutató terek létrehozása, egyéb beruházások megvalósítása.
- Mintatermékek kialakítása.
- Vadon termő növények fenntartható gyűjtésének kidolgozása.

A projekt hozzájárult a vadon termő növények fenntartható gyűjtésének és felhasználásának biztosításához a kísérleti területeken, a FairWild Standard alkalmazásán keresztül. Sőt, a projekt elősegítette a hagyományokon alapuló tudás és szakértelem fenntartható felhasználását a társadalmilag kiszolgáltatottabb helyzetű csoportok körében Közép-Európa vidéki térségeiben, számos, a projekt keretein belül megvalósuló nemzeteket átölelő eszközrendszer és stratégia kialakítása során.

A fenntarthatóság gazdasági és társadalmi szintű megvalósulását egy olyan modell kialakítása tette lehetővé, amely elősegíti a vidéki lakosság vadon termő növényekkel kapcsolatos tevékenységekbe való bevonását, illetve hozzájárul a marginalizált közép-európai közösségek életkörülményeinek javításához. A projekt jól demonstrálja, hogy egy nemzeteket átölelő modell különböző környezeti és gazdasági státuszú régiók esetében is alkalmazható, amely új munkahelyek teremtésével és a bevétel növelésével elősegíti a versenyképesség növekedését. A projekt segített a marginalizált célcsoportok helyi kapacitásának növelésében, ennek köszönhetően hosszú távon még inkább hozzájárul majd a lokális és regionális gazdaság javításához. Emellett a projekt során a régiók egy olyan hálózata jött létre, amely a jövőbeli együttműködések fényében foglalkozik a vadon élő növények begyűjtésével és felhasználásával.

A projekt felhívta a figyelmet a helyi adottságok elemzésének fontosságára és a nemzeteket átölelő megközelítési mód bevezetésére, hiszen sok esetben a piaci résztvevők igen eltérő vevőkörökkel rendelkeznek. Ez pedig időigényes folyamat, amely kiterjedt kapcsolati rendszert és pénzügyi támogatást igényel.

A kapott eredmények tükrében a „Traditional and wild” projekt szükséges és fontos lépéseket tett a kulturális és természeti erőforrások és örökség fenntartható használatának előremozdításában, valamint növelte a közép-európai régió versenyképességét és vonzerejét.

ÁLTALÁNOS TANULSÁGOK

- Az olyan komplex problémák megoldásánál, mint például a közép-európai (KE) vadon termő növények begyűjtésére vonatkozó hagyományos eljárások fennmaradásának biztosítása, a nemzeteket átölelő megközelítés alkalmazása és a partnerek bevonása jó megoldás lehet. Ez járulhat majd hozzá a KE régió, mint egységes terület versenyképességének és vonzerejének megerősödéséhez.
- A vadon termő növények gyűjtése és kereskedelmi szféra nagy gazdasági potenciállal rendelkezik a KE régióban. Ennek ellenére, minden fejlesztési stratégiának a fenntarthatóságon és a tisztességes kereskedelmi elveken kell alapulnia, hogy biztosítani tudja a növények túlélését és elősegítse a hagyományos gyűjtési eljárások megvalósulását.
- A projekt a fenntartható gyűjtés területén nemzetközileg leginkább elismertnek számító FairWild Standard elveit is hasznosította. Növekszik azon vállalatok száma a KE régióban, amelyek alkalmazzák a FairWild Standard elveit, illetve a FairWild minőségtanúsítvánnyal rendelkező termékekre is egyre nagyobb a kereslet. A standard alkalmazásával fokozható azon termékek versenyképessége, melyek az adott régióban gyűjthető növényi alapanyagokból készülnek, egyúttal nagyobb bevételhez segítik a gyűjtőket, és biztosítják a fenntartható gyűjtés megvalósulását.
- A nemzeteket átölelő modell, mely a projekt által fejlesztett oktatási anyagokra és stratégiákra épül, országokon és régiókon átívelve sokkal nagyobb hatókörben érvényesíthető.
- A kormányzati támogatások mellett Európai Unió projektjein keresztül megvalósuló kiegészítő pénzügyi források felkutatására is szükség van, e mellett fontos az együttműködés és a társadalomtudatos programok megvalósítása.
- A KE régió belüli összehangolt marketing stratégia hozzájárul a vadon termő növények kereskedelmének országokon belüli és kívüli versenyképességének növeléséhez.
- A projekt partnerek helyi fejlesztési kezdeményezésekben és a régiók vadon termő növényekre vonatkozó stratégiáiban való jártassága előfeltétele a projekt és az eredmények sikeres alkalmazásának.
- Szükség van a piacon jelenlévő magánvállalkozások (beleértve a felvásárló cégeket) számának növelésére, a versenyképes piaci feltételek javítására, hogy fenntartható legyen a közép-európai régió vadon termő növény gyűjtéséhez kapcsolódó kereskedelmi gyakorlata.
- A KE régió belüli hiány van a magánkézben lévő, nyersanyagot felvásárló vállalkozásokat tekintve. Ennek javítása érdekében szükséges a folyamatos támogatás (pl. kormányzati) a régió kis- és középvállalkozásai számára (SMEs).
- A technológiába és oktatási eszközökbe való befektetés (pl. tájház, képzési helyiségek, gyógynövény kertek, a feldolgozás és minőség ellenőrzés során alkalmazott eszközök) a leghatékonyabb gyakorlati megoldásoknak bizonyultak a kísérleti területeken megvalósuló vadon termő növények gyűjtéséhez és felhasználásához kötődő kulturális örökségének megőrzésében.
- A projekt által életre hívott kommunikációs és oktatási anyagok (pl. publikációk, filmek, képzési anyagok, szemináriumok, adatbázis és online eszköztár) a lehető legjobb eszköznek bizonyultak az értékes, vadon termő növényekre vonatkozó tudás megőrzésében és terjesztésében. Ezek az anyagok mindenki számára elérhetők lesznek és széleskörű terjesztésüknek köszönhetően népszerűsítik majd ezt az újféle megközelítést a KE országokon belül és azon túl is.
- A vadon termő növények gyűjtésére és kereskedelmére vonatkozó kormányzati előírások a projektországok függvényében változnak, és mindegyik esetben „személyre” szabott megközelítés szükségeltetik a hatékonyság növelése érdekében. A projekt összegyűjtött számos kiválóan alkalmazható gyakorlati elvet, beleértve a FairWild Standard előírásait is, amely a jövőben is elérhető lesz bármilyen hasonló kezdeményezés alkalmával.

TANULSÁGOK A PROJEKTBEN RÉSZT VETT PARTNERORSZÁGOKBAN

CSEHORSZÁG

- Bebizonyosodott, hogy számos helyi közösség tisztában van a vadon termő növények hagyományos felhasználási módjaival és gyógyászati előnyeivel, jellemzőivel, mégsem olyan módon gyűjtik be őket, hogy az fenntartható legyen.
- A megbízható üzleti kapcsolatok hiánya nem teszi lehetővé a helyi közösségeknek a növények kiegészítő jövedelemforrásként történő értékesítését a régióban.
- A képzések és szemináriumok számos helyi vállalkozót motiváltak új gyógynövényes üzleti vállalkozások elindítására, egyben elősegítve a gyűjtők szervezetbe tömörítését, új felvásárló-központok kialakítását, a lehetséges kereskedelmi partnerek felkutatását.
- A mintatermékek helyi, gyógynövényes szervezeteken keresztül történő előállítás (gyógynövény alapú szappanok) ösztönzőleg hatott sok más helyi gyártóra is, saját pozíciójuk erősítésére és a vadon termő növényi alapanyagot tartalmazó termékek gyártásába való aktív bekapcsolódásra vonatkozóan.
- A projekt alkalmazásának kezdeti stádiumában is szükségszerű volt egy kiterjedt hálózat felépítése, amely magába foglal olyan intézményeket, egyesületeket, klubokat és non-profit szervezeteket, amelyek érdekeltek lehetnek a projekt keretében történő együttműködésre és támogatásra.

MAGYARORSZÁG

- Az eredmények alapján megállapítható, hogy a helyi lakosok csak egy bizonyos százaléka érdekelt a vadon termő növények gyűjtésében. A vadon termő növényekre vonatkozó tudásuk igen felszínes, és többségük nem tudja felismerni a különbségeket a vad és a termesztett növények között.
- Az oktatási rendezvények és a műhelyviták Magyarországon kevésbé bizonyultak hatékonyak, mint a többi résztvevő országban; ami persze régióról régióra változhat. A különböző régióban működő partnerek számos felkérést kaptak ilyen típusú képzések megszervezésére. A képzések más témákkal történő összekapcsolása fokozhatja az érdeklődést.
- A helyi közösségek képviselőinek erős elköteleződése a téma iránt meghatározó tényező az itt élő lakosság vadon termő növényekkel kapcsolatos munkálatokba történő beintegrálásának erősítésében.
- A projekt során kialakított mintatermékek a helyi közösségek új aktivitásokban való részvételi szándékának magas fokát bizonyították.
- Fény derült arra, hogy a személyes használatra történő növénygyűjtés hozzájárul az e tevékenységet végzők életkörülményeinek javításához.
- Úgy tűnik, a projekt eredményei és tapasztalatai hozzájárulnak majd a magyarországi gyógynövény-szektor újjáélesztéséhez, a stratégia kialakítása jelenleg is zajlik a legfontosabb, témában érdekelt képviselők jelenlétével.

LENGYELORSZÁG

- A partnerek beazonosítása (beleértve a gyógynövényipar képviselőit is) a Podkarpacie Voivodeship földrajzi területén a projekt beindításának kezdeti stádiumában elengedhetetlen volt a hosszú távú sikeres, regionális fejlődéshez.
- A helyi hatóságok nagyban hozzájárultak a vadon termő növények gyűjtése során felmerülő problémák beazonosításához – beleértve a gyűjtést, a feldolgozást és a szabályozási rendszert is. A projekt-résztvevők és a helyi hatóságok közötti szoros együttműködés hozzájárult a mezőgazdasági térségben élők bevételi forrásainak kiegészítéséhez.
- Számos tevékenység megvalósult, beleértve például a gyerekeknek tartott oktatásokat is, amelyek erősítették a vadon termő növények tradicionális felhasználásának újjáélesztésére irányuló elképzelést, szándékot.
- A promóciós gyakorlatok elősegítették a vadon termő növényekre vonatkozó tudás hatékonyabb átadását, ugyanakkor nem hoztak magukkal kézzelfogható eredményeket a mezőgazdasági területek pénzügyi helyzetének javulásában. A projekt megvalósítása során tapasztaltak alapján úgy tűnik, szükséges lenne felmérni, hogy milyen gyűjtési célok fogalmazhatók meg egy adott régióban (otthoni felhasználásra vagy például kiegészítő jövedelemforrásként végzik a gyűjtést).
- A népszerűsítési eszközök (pl. publikációk, filmek, képzési anyagok, szemináriumok) közül számos kiválóan bizonyult a vadon termő növényfajokhoz köthető információk átadásában.

SZLOVÉNIA

- A képzési kurzusok során a résztvevők számára a vadon termő növények gyűjtését egy olyan lehetőségként mutatták be, mellyel kiegészítő jövedelemforráshoz juthatnak. A résztvevők érdeklődését felkeltették a téma iránt, mindazonáltal további oktatásokra is szükség lenne.
- A kapcsolati hálózatok kiépítése fontos aspektusát képezte a projektnek, amely pozitív eredményeket hozott. Számos helyi termelő kiemelte az önfoglalkoztatás lehetőségét a vadon termő növényekhez köthető munkafolyamatok megvalósítása során.
- Ha a mezőgazdasági területeken működő érdekeltekkel együttműködő projekt partnerek jobban fókuszálnának a termék marketingjére és reklámozására, több embert lehetne elérni a célcsoporton belül.
- Mind a bemutató terek (gyógynövény-kertek), mind a mintatermékek képzési, oktatási és promóciós célból jöttek létre, hozzájárulva a helyi önkormányzatokkal való kapcsolatok erősítéséhez, így elősegítve a további beruházásokba történő befektetési szándékuk erősödését.
- A projekt lebonyolítása után felmerült egy Nemzeti Szakmai Kvalifikációs rendszer létrehozásának lehetősége a gyógynövénytermesztők- és gyűjtők körében, mintegy a gazdaságban működő kiegészítő tevékenység részeként.

JAVASLATOK

A lent olvasható javaslatok mind a projekt során tapasztalt eredmények alapján kerültek megfogalmazásra, annak érdekében, hogy segítsék a projektben megfogalmazottak sikeres megvalósulását, és felhívják a figyelmet az esetleges akadályokra is. A javaslatok hasznosíthatóak a jövőbeli hasonló projektek megvalósítása során – akár Közép-Európában, akár azon túl is.

VEZÉRELV

Azon hatékony kormányzati szabályozások, amelyek megteremthetik a vadon élő növények fenntartható felhasználását és kereskedelmét lehetővé tevő környezeti hátteret. **Az olyan eszközök, mint például a FairWild Standard jól alkalmazhatóak a vadon termő növények gyűjtési gyakorlatának javításában, és keretet biztosítanak a hatékonyabb irányelvek alkalmazására.**

A HELYI KÖZÖSSÉGEK RÉSZVÉTELE A VADON TERMŐ NÖVÉNYEK GYŰJTÉSI

A helyi közösségek részvétele a vadon termő növények gyűjtési gyakorlatába és a képzési kurzusokban fontos a fenntarthatóság kiépítése során. **A vadon termő növények fenntartható gyűjtési és kereskedelmi gyakorlatának kialakításában szerepet vállaló egyesületek képesek olyan partnerek bevonására, mint például a gyógynövényekkel foglalkozó üzletágak, helyi begyűjtők, illetve más helyi, ezen a szakterületen jártas szervezetek. Ennek tartalmaznia kell a beszerzett termékek tiszta és reális piaci szereplési lehetőségeinek beazonosítását.**

KAPACITÁSNÖVELÉS

A partner-kiértékeléseknek a projekt kivitelezése előtt meg kell valósulniuk. A potenciális érdekelt partnerek részletes kiértékelése, elemzése (beleértve ebbe a helyi közösségeket, üzleti szektort és más releváns testületeket) elengedhetetlen a projekt hosszú távú sikerének realizálásához.

PIACI KAPCSOLATOK

A hasonló projektek során kialakított partneri együttműködések során a jövőben a marketing és az üzleti működés szintjén nagy tapasztalattal rendelkező partnereket kell bevonni. Ezeket a partnereket helyi magánvállalkozások és más cégek is képviselni tudják.

KÉPZÉS

A vadon termő növények fenntartható gyűjtésén és kereskedelmén alapuló projekteknek megfelelő támogatással és időkerettel kell rendelkezniük a helyi, gyűjtéssel foglalkozó emberek kapacitás növelésének és képzésének területén, a fenntartható gyűjtés, termelési módszerek és a hagyományokon alapuló tudás megőrzésének, illetve marketing lehetőségek kiépítésének érdekében. **A projektterületek területén alkalmazott fenntartható növénygyűjtési eljárások biztosításának érdekében, a képzési anyagok felülvizsgálatával is releváns partnereket kell megbízni a projekt befejezése után.**

KOORDINÁCIÓ

A projekt-koordinációnak és iránymutató tevékenységek bevezetésének helyben kell, hogy megvalósuljanak aktív felügyelet mellett; **a helyi partnereknek teljes felelősséget kell vállalniuk a kapcsolódó helyi aktivitások felülvizsgálatának tekintetében, a vezető partner felé történő egyértelmű és korrekt jelentés mellett.**

A TRAFFIC, a vadvilág kereskedelmi monitoring hálózata, egy vezető non-profit szervezet, amely a vadállatok és vadon termő növények globális kereskedelmével foglalkozik a biodiverzitás megőrzésének és a fenntarthatóság elősegítésének jegyében.

A TRAFFIC egy stratégiai szövetség a WWF és az IUCN között, amely irányítja és elővezeti az e szervezetek célkitűzéseiben és programjaiban megfogalmazott alapelveket, egy olyan egyedi partneri együttműködésen keresztül, amely egyesíti e két nagy globális, fajmegőrzésre irányuló szervezet legfontosabb erősségeit.

További információk:

TRAFFIC International
219a Huntingdon Road
Cambridge CB3 0DL
Velká Británie
Telefon: (44) 1223 277427
Fax: (44) 1223 277237
E-mail: traffic@traffic.org
További információk: www.traffic.org

